

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ С.І. Сидоренко
«_____» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР

**ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ (ПЕРЕКЛАД
ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»**

**Тема: *ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ «МІСТО» В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ
РОМАНУ «ПРИГОДИ ОЛІВЕРА ТВІСТА» ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА***

Виконавець: студент групи ФЛСК 601 ЄРЕМЕЄВ АНДРІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ

Керівник: канд. пед. наук, доцент РУДІНА МАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

Нормоконтролер: _____ (*Кондратенко Юлія Вікторівна*)

Київ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ С.І Сидоренко

« _____ » _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Єремєєва Андрія Віталійовича

(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема дипломної роботи Відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста» Чарльза Діккенса

затверджена наказом ректора від « _____ » _____ 202__ р. № _____

2. Термін виконання роботи: з _____ по _____

3. Вихідні дані роботи: Книги Ч. Діккенса перекладено багатьма мовами, і українська мова - не є виключенням, але саме переклад Ю. Лісняком українською мовою роману «Пригоди Олівера Твіста» був обраний для дослідження.

4. Зміст роботи: Вступ. Розділ 1. Науково-теоретичні засади відтворення концепту «місто» в перекладах великих епічних творів: 1.1. Лінгвостилістичні засоби створення концепту «місто»; 1.2. Розмаїття аспектів зображення міста в англomовному романі: 1.2.1. Картини життя міста та їх відтворення в романі 1.2.2. Соціально-побутові проблеми міста та образи його мешканців; 1.3. Труднощі відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі творів англійської літератури. Розділ 2. Методологічні засади дослідження засобів відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста»: 2.1. Методи дослідження концепту як об'єкт лінгвістики; 2.2. Методологічне підґрунтя відтворення дослідження концептів; 2.3. Методика аналізу концепту «місто» у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Розділ 3. Перекладацькі стратегії та засоби відтворення концепту «місто» в українськомовному перекладі роману Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»: 3.1. Лексичні трансформації як засіб відтворення урбаністичних мотивів у перекладі роману; 3.2. Відтворення реалій у перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста». Висновки. Список використаних джерел. Додатки.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:

92. Ч. Діккенс Пригоди Олівера Твіста. Переклад Ю. Лісняк

URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=132>

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект дипломної роботи.	до 10.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 10.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 20.11	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 30.01	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту дипломних робіт.	до 07.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: « ____ » _____ 2020 р.

Керівник дипломної роботи

_____ (підпис керівника)

_____ (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

_____ (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота «Відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста» Чарльза Дікенса»: 104 с., 3 табл., 3 графіки, 104 літературних джерела.

Об'єкт дослідження: лексичні одиниці в романі Ч. Дікенса на позначення концепту «місто».

Мета роботи: визначити структурні елементи концепту «місто» й проаналізувати лексичні одиниці на його позначення в романі Ч. Дікенса «Пригоди Олівера Твіста», визначити перекладацькі стратегії відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману.

Методи дослідження: методи індукції, дедукції та спостереження використано для аналізу мовного матеріалу та створення основних положень дослідження; описовий метод для здійснення систематизації концептів та підходів до визначення поняття «концепт» загалом; дефініційного та етимологічного аналізу; кількісних підрахунків та елементи статистичного аналізу для опрацювання зібраного словникового емпіричного матеріалу.

Результати магістерської роботи рекомендується використовувати в перекладацькій практиці, а також при проведенні подальших досліджень у цій галузі студентами та науковцями.

ПЕРЕКЛАД, ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ, СПОСІБ ПЕРЕКЛАДУ, КОНЦЕПТ, ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «МІСТО», ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ЧАРЛЬЗ ДІКЕНС, «ПРИГОДИ ОЛІВЕРА ТВІСТА».

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Науково-теоретичні засади відтворення концепту «місто» в перекладах великих епічних творів.....	9
1.1. Лінгвостилістичні засоби створення концепту «місто».....	9
1.2. Розмаїття аспектів зображення міста в англomовному романі.....	15
1.2.1. Картини життя міста та їх відтворення в романі.....	15
1.2.2. Соціально-побутові проблеми міста та образи його мешканців ...	21
1.3. Труднощі відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі творів англійської літератури.	24
РОЗДІЛ 2. Методологічні засади дослідження засобів відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста».....	31
2.1. Методи дослідження концепту як об'єкт лінгвістики.....	31
2.2. Методологічне підґрунтя відтворення дослідження концептів.....	34
2.3. Методика аналізу концепту «місто» у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста».....	48
РОЗДІЛ 3. Перекладацькі стратегії та засоби відтворення концепту «місто» в українськомовному перекладі роману Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста».....	52
3.1. Лексичні трансформації як засіб відтворення урбаністичних мотивів у перекладі роману	52
3.2. Відтворення реалій у перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста».....	63
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	99
ДОДАТКИ	100
ДОДАТОК А	100
ДОДАТОК Б	101
ДОДАТОК В	102
ДОДАТОК Г	103

ДОДАТОК Д.....104

ДОДАТОК Ж.....105

ВСТУП

Дослідження мови в сучасній лінгвістиці, включає в себе зв'язок з людством, та його свідомість, дослідження навколишньої реальності та практичною діяльністю. Тому з урахуванням мовної особистості, на перший план висувається дослідження мови. Через це, створюється особлива значущість проблеми зв'язку мови та мислення, що вирішується у лінгвістиці в статусі напрямку когнітивного концепту, що передбачає виявлення основних закономірностей утворення абстрактних концептів, що мають репрезентацію у семантичних просторах різних мов. Варто зазначити що людям відома об'єктивність дійсності саме через концепти, абстрактних ментальних структур, які показують різноманітні сфери діяльності людини. Тож можна сказати що людина мислить концептами, комбінує їх та формує нові, в процесі мислення. Тож дифініція концепту є - глобальна розумова одиниця.

Протягом останніх двох десятиріч років не втрачає своєї актуальності проблема концепту. У численних роботах, опублікованих як в Україні, так і за кордоном, концепт розглядається в самих різних аспектах: як культурологічний феномен, філософське поняття і поняття психолінгвістики, об'єкт аналізу когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології, літературознавчий термін, тісно пов'язаний з індивідуальним стилем конкретного автора і т.д.

Концепт, будучи складовою частиною національної мовної картини світу і відображенням у мові особливостей історично сформованих лінгвокультурних спільнот, у той же час може бути представлений в баченні, сприйнятті і оцінці окремої мовної особистості, що, в свою чергу, є індивідуальною концептуалізацією.

Індивідуальна концептуалізація знаходить своє виявлення в рамках художнього тексту, коли виділяються художні концепти, властиві тільки сприйняттю дійсності одним конкретним автором. Під художнім концептом сьогодні розуміється ментально-мовна одиниця, яка формується в свідомості письменника і представлена мовними засобами в художньому творі або ряді творів [8, с. 7].

Художні концепти в сукупності утворюють авторську концептосферу і несуть в собі риси мовної особистості її творця. Тому вивчення мовної репрезентації художнього концепту є важливим і необхідним для усвідомлення ідейного змісту

художнього тексту і для розуміння менталітету даної літературної особистості, її творчої манери [14].

Додамо, що художній індивідуально-авторський концепт являє собою часткове переосмислення або варіювання загальнокультурного концепту. Авторський світ відрізняється від світу об'єктивного або колективного. У свою чергу, авторський концепт відрізняється від загальномовного. Саме тому ми вважаємо, що найбільш повне вивчення авторських концептів представляється через втілення в художньому тексті конкретного автора, що є представником певної культури.

Концепт представляє собою ментальну одиницю, що відіграє роль пов'язання між культурою й мовою. Культурна інформація потрапляє саме у свідомість, де вона фільтрується, переробляється, систематизується та формується у вигляді концепту, що допомагає обирати мовний засіб, що передає інформацію в конкретній комунікативній ситуації для досягнення певної мети.

Зсилаючись на лінгвокультурні явища, концепт – це одиниця, мета якої полягає в об'єднанні в єдине ціле наукових пошуків у галузі культури, свідомості й мовознавчих студій. Головною ідеєю до виявлення суті концепту, саме при такому підході, є те, що він визнається базовою одиницею етнокультури. В лінгвокультурології, концепт, в такому розумінні, відрізняється від інших одиниць, саме своєю ментальною природою. Через те що свідомість створює зв'язок мови та культури в їх взаємодії, то будь-яке лінгвокультурне дослідження водночас є і когнітивним. Концепт є основною одиницею лінгвокультурології, де він розглядається як «багатовимірне смислове утворення, в якому виділяються ціннісна, образна й понятійна сторони» [4].

Місто є величним творінням інтелекту і фізичної сили людини. Міста відігравали величезну роль в територіальній організації суспільства. «Міста» посідали перші ряди і в літературі, як в класичній, так і в сучасній. Завдяки Гомеру читач може потрапити в Трою, Джеймсу Джойсу – познайомитись з Дубліном того часу, Пітеру Акройду дізнатись про Лондон тощо. Амеліна С.М. навіть говорить про появу біографії міста як нового типу історичної розповіді, досліджуючи риси історичної розповіді, котрі виникли на зламі XX – XXI ст. під впливом нових уявлень

про сутність жанру. Аналізуючи роботу Пітера Акройда «Лондон: біографія», вона говорить про те, що біографія є одним із жанрів, які сьогодні активно розвиваються, а це, в свою чергу дає можливість судити про складність сучасного розуміння принципів історичного роману. Авторка зазначає, що образ Лондона був та залишається одним із найбільш значущих образів у традиції англійської літератури та одним з центральних у творчості Пітера Акройда [4].

Міські практики впливають на тіло людини, поведінку, зміну ментальних та інших рис. Велике місто майже завжди було культурним центром країни, тут відбувались найважливіші події, творилась історія. Невипадковим у цьому контексті є намагання кожним індивідом творити власне місто, що найяскравіше простежується на матеріалі художньої літератури, де переплітаються індивідуальні інтенції автора з суспільно-відомими фактами та поняттями. В літературі маємо досить цікаву парадигму творення міста людиною не-міського середовища. Автор «вживається» у місто разом зі своїм героєм, конструює унікальне місто.

Місцем дії в літературі часто є місто. Місто як місце дії володіє тими ж функціями, що і пейзаж; в літературі з'явився навіть термін «міський пейзаж». Як і природне середовище, місто має здатність впливати на характер і психіку людей. Крім того, у міста в будь-якому творі є свій неповторний вигляд, адже кожен письменник не просто створює топографічне місце дії, але у відповідності до своїх художніх завдань будує певний образ міста

У даний час вивчення концептів у мові є одним з найбільш перспективних напрямків в лінгвістиці, що і пояснює **актуальність** дослідження.

Поняття «концепт» знаходиться зараз на піку використання в різних галузях гуманітарного знання. А концепт «місто» - складне багатоаспектне явище, яке представляє інтерес для багатьох наук. Так, місто як місце перебування людини завжди цікавив письменників. З одного боку, місто формувало свій тип героя, з іншого – був самостійним тілом, що живе і має рівні права зі своїми мешканцями. Для мовознавства інтерес представляють перш за все мовні засоби, що характеризують і описують явище місто. Для англійської культури місто є відображенням певного

бачення, епохи, а в літературі, зокрема в романах, місто може навіть стати живою істотою зі своїми звичками, уподобаннями.

Обсяг концептів, що досліджується сучасною когнітивною лінгвістикою є досить значним, але концепт «місто», як свідчить наш аналіз, вивчено недостатньо, а питання вербалізації концепту «місто» за допомогою лексичних одиниць в романі Ч. Дікенса, ще не підіймалося мовознавцями, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета – визначити структурні елементи концепту «місто» й проаналізувати лексичні одиниці на його позначення в романі Ч. Дікенса «Пригоди Олівера Твіста», визначити перекладацькі стратегії відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману.

Відповідно до цього постають **завдання** дослідження:

- 1) розкрити суть поняття «концепт» та висвітлити підходи науковців до розуміння цього поняття в перекладознавстві;
- 2) з'ясувати специфіку вербалізації концепту «місто»;
- 3) визначити труднощі відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі твору англійської літератури;
- 4) визначити підходи до відбору одиниць для дослідження та їх аналізу;
- 5) проаналізувати види лексичних засобів відтворення концепту «місто» в художньому україномовному перекладі роману Ч. Дікенса.

Об'єкт дослідження – лексичні одиниці в романі Ч. Дікенса на позначення концепту «місто».

Предметом дослідження є перекладацькі стратегії та засоби відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі роману Ч. Дікенса «Пригоди Олівера Твіста».

Матеріалом дослідження слугували оригінальний твір англійською мовою Чарльза Дікенса «Пригоди Олівера Твіста», також його переклад українською мовою, виконаний Ю. Лісняком. Шляхом вибірки виявлено та проаналізовано більше ста лексичних одиниць на позначення концепту «місто».

При виконанні поставлених у роботі завдань на різних етапах дослідження використовувались такі **методи**: індукції, дедукції та спостереження використано для аналізу мовного матеріалу та створення основних положень дослідження; дескриптивний метод для здійснення систематизації концептів та підходів до визначення поняття «концепт» загалом; дефініційного та етимологічного аналізу; кількісних підрахунків та елементи статистичного аналізу для опрацювання зібраного словникового емпіричного матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі досліджені засоби мовної репрезентації концепту «місто», а саме лексичні одиниці, в україномовному перекладі роману Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». В дослідженні вперше здійснено аналіз концепту «місто», та способів відтворення лексики на позначення концепту в романі «Пригоди Олівера Твіста».

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що визначення лексики на позначення концепту «місто», що постають джерелом дослідження у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста», становить певний внесок до лексикології, стилістики, теорії літератури та інших мовознавчих та літературознавчих дисциплін, а визначення способів відтворення лексики на позначення концепту «місто» при перекладі може слугувати внеском до перекладознавства.

Апробація отриманих результатів. Основні положення дослідження висвітлено в доповідях на науковій конференції: "Проблеми зіставної семантики" (Київ, 2020).

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ «МІСТО» В ПЕРЕКЛАДАХ ВЕЛИКИХ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ

1.1. Лінгвостилістичні засоби створення концепту «місто»

Концепт – термін, що належить до терміносистем багатьох гуманітарних наук, таких як: лінгвістика, філософія, літературознавство, культурологія тощо. У науковій літературі є багато дефініцій цього поняття, адже воно є одним з головних для ретельного дослідження мовної картини світу.

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття «концепт», адже багато дослідників трактують його по-різному, що формує велику кількість визначень. Термін «концепт» походить з латини: *conceptus* – поняття від *concipio* – збирати, вбирати в себе, представляти, формулювати, уявляти, утворювати. Стаття «Концепт і слово» яку написав Арнольд И. В. пояснює концепт як унікальне утворення, а саме - результат узагальнення невизначеної множини предметів того самого роду [5]. На початку досліджень лінгвістики, які були у 1980-х роках, а саме у когнітивному напрямку - були спроби визначити термін «концепт» у науковій літературі, адже до цього «концепт» не розглядався як термін. Актуальність цих досліджень підтверджують праці зарубіжних і українських учених – А. Бабушкіна, А. Вежбицької, І. Голубовської, С. Жаботинської, В. Жайворонка, В. Карасика, В. Кононенка, О. Кубрякової, В. Маслової, З. Попової, О. Селіванової, М. Скаб, Ю. Степанова, Й. Стернина та ін. [7; 13; 35; 57]

Термін «концепт» вже давно твердо закріплений та активно використовується в сучасній лінгвістиці, тож існує декілька понять та підходів до цього терміну. Велика кількість дефініцій концепту була причиною багатьох обговорень, передусім в темі вербалізації концепту. Це питання розділило науковців на декілька груп: перша група зійшлась на думці про можливість повної вербалізації концепту (А. Бабушкін) [7]; інші вважають, що концепт має тільки невербальний сенс: концепт – це чистий смисл, що не набув мовних форм як першосмисл; третя група розглядає концепт як вербалізований феномен, але частково. С. Аскольдов розуміє концепт як «певні

підстановки значень, приховані в тексті «замінники» множини предметів, що полегшують комунікацію та тісно пов'язані з людиною та її професіональним, національно-культурним, віковим досвідом тощо» [4]. Коротке визначення наводить В. Телія: «Концепт – це все те, що ми знаємо про об'єкт в усій екстензії» [40]. А. Вежбицька дає доволі цікаве трактування, яке розглядає концепт як «об'єкт зі світу «Ідеальне», що має ім'я та відображає певні культурно зумовлені уявлення людини про світ «Дійсність»» [13].

Концепт, за словами О. Кубрякової – це «термін, що слугує для пояснення одиниць ментальних та психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що виражає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної у людській психіці» [57].

Поняття концепту відповідає уявленню про ті смисли, якими керує людина у процесах мислення, які відображають зміст досвіду і знань, досягнення у людській діяльності та процесі пізнання всесвіту. Тому можна зробити висновок, що термін концепт є синонімом до терміну сенс (смысл).

Тож можна стверджувати що вище зазначені трактування не заперечують один одному, а лише відображають різні способи формування концепту. Тож процес формування концепту – це процес зменшення результатів пізнання дійсності до меж пам'яті людини та створення зв'язка з засвоєними раніше культурними цінностями, вираженими в релігії, мистецтві, ідеології тощо.

Не дивлячись на те, що існує багато різних понять концепту, більшість науковців, погоджуються з певними основними характеристиками поняття «концепт»:

- 1) Концепт – це одиниця свідомості, результат когнітивного процесу людини.
- 2) Схема вираження концепту, в більшості випадків, забезпечується засобами мови, тобто він є вербалізованим.
- 3) Можна отримати уявлення про зміст і структуру конкретного концепту через аналіз мовних засобів, що репрезентують сам концепт.

У нашому дослідженні ми вирішили послуговуватися визначенням «концепт», яке запропонував С. Воркачев, тому що, на наш погляд, воно є водночас найбільш структурованим та всеохоплюючим: «Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, «найближче» і «найвіддаленіше» значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає» [17]. Також нам імпонує ще одне визначення лінгвіста, що більш конкретно описує концепт як предмет саме лінгвістичного дослідження: «Концепт – це культурно відмічений вербалізований зміст, представлений в плані вираження цілою низкою своїх мовних реалізацій, що формують відповідну лексико-семантичну парадигму» [26, с. 8].

Передусім, концепт є частиною свідомості та ментальною одиницею, але він також охоплює і культурну інформацію. Згідно цього, можна стверджувати, що концепти утворюють окремий культурний рівень, що формується завдяки зв'язку людини і її оточення. Концепти існують у свідомості людини як «архів» понять, асоціацій, емоцій або миль, які переживаються та осмислюються, тобто людина надає їм певну оцінку.

В сучасній лінгвістиці вже створилася певна кількість підходів до розуміння поняття «концепт», тому що концепт може одночасно відноситись до лінгвокогнітивних, лінгвокультурних, або психолінгвістичних явищ або абстрактних понять науки, за своїми сутнісними ознаками.

На сьогоднішній день загальновизнаними є три основні підходи до трактування та розуміння концепту: лінгвістичний, когнітивний, культурологічний. З. Попова та О. Кубрякова, які являються представниками когнітивного розуміння концепту, зараховують його до результатів розумових процесів та пояснюють його як оперативну змістову одиницю пам'яті [57]. Науковці, які дотримуються культурологічного підходу, пояснюють культуру як сукупність концептів та зв'язки між ними, але в такому трактуванні терміну значення мови стає вже на другий план і являється лише допоміжним засобом. Третя група науковців в яку входить С. Аскольдов, розуміє концепт як потенціал значення слова разом з його конотативним елементом [4].

Але існує об'єднання лінгвістичного аспекту з двома іншими, та спрощення підходів до лінгвокогнітивного та лінгвокультурного. Вважається, що це є доцільним, адже концепт – явище вербалізоване, тому лінгвістична складова має бути обов'язково присутня у дослідженнях будь-якого концепту.

У лінгвокогнітивному понятті, концепт визначається як одиниця психічних ресурсів нашої свідомості і структури, що відображає знання та досвід людини; оперативна одиниця пам'яті, розумового лексикону, змістовної системи й мови мозку, усієї картини світу, відображеної в психіці людини. В когнітивній лінгвістиці концепт розглядається як синонім до поняття, натяк на можливе значення і також як відображення набутого мовного досвіду людини. Також концепт з цієї точки зору трактується як індивідуальне осмислення, на відміну від колективного, яким виступає закріплене в словнику значення [10].

Підходи до розуміння концепту, а саме - лінгвокультурний і лінгвокогнітивний, доповнюють один одного, через це розгляд концепту як одиницею культури є напрямом руху в науковому дослідженні від колективного до індивідуального досвіду. І навпаки, дослідження концепту як ментального утворення у свідомості людини – це вихід на концептосферу мовної спільноти, що є показником рівня її культурного розвитку. Інакше кажучи, різниця цих підходів полягає у напрямі векторами щодо індивіда: лінгвокультурний – від культури до індивідуальної свідомості а лінгвокогнітивний підхід – це напрям розгляду, що прямує від індивідуальної свідомості до культури.

Протягом останніх двох десятиріч років не втрачає своєї актуальності проблема концепту. У численних роботах, опублікованих як в Україні, так і за кордоном, концепт розглядається в самих різних аспектах: як культурологічний феномен, філософське поняття і поняття психолінгвістики, об'єкт аналізу когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології, літературознавчий термін, тісно пов'язаний з індивідуальним стилем конкретного автора і т.д.

Концепт, будучи складовою частиною національної мовної картини світу і відображенням у мові особливостей історично сформованих лінгвокультурних

спільнот, в той же час може бути представлений в баченні, сприйнятті і оцінці окремої мовної особистості, що, в свою чергу, є індивідуальною концептуалізацією.

Художній концепт - це ментально-мовна одиниця, формується в свідомості письменника і представлена мовними засобами в художньому творі або ряді творів [8, с. 7].

Художні концепти в сукупності утворюють авторську концептосферу і несуть в собі риси мовної особистості її творця. Тому вивчення мовної репрезентації художнього концепту є важливим і необхідним для усвідомлення ідейного змісту художнього тексту і для розуміння менталітету даної літературної особистості, її творчої манери [14].

Додамо, що художній індивідуально-авторський концепт являє собою часткове переосмислення або варіювання загальнокультурного концепту. Авторський світ відрізняється від світу об'єктивного або колективного. У свою чергу, авторський концепт відрізняється від загальномовного. Саме тому ми вважаємо, що найбільш повне вивчення авторських концептів представляється через втілення в художньому тексті конкретного автора, що є представником певної культури.

Ми розглядаємо виключно художній текст, який, на відміну від словникових статей або текстів іншого роду, володіє підтекстом, глибинним змістом, що надає твору особливу значимість та індивідуально художню цінність.

Для нас важливо, що «в художньому тексті «життєвий матеріал перетворюється в свого роду «маленький всесвіт», побачену очима даного автора. Тому в художньому тексті за зображеними картинами життя завжди присутній підтекстний, інтерпретаційний функціональний план, «вторинна дійсність» [2]. Це пов'язано з тим, що художній текст не тільки не втрачає сенсу, але і проявляє в кожне наступне час нові якості за рахунок збільшення сенсу шляхом взаємодії з культурно-естетичною інформацією сьогодення і дозволяє проникнути в емоційну сферу мовної особистості.

До того ж у створенні художнього концепту завжди бере участь не тільки письменник, а й читач, бо концепт володіє діалогічного, комунікативної природою. Він розрахований на знання, пам'ять і уяву читача [4, с. 18]. Зі сказаного очевидно, що багато художні концепти представляють собою певний різновид концептів

культури з аналогічними назвами, але при цьому вони репрезентуються виключно в художньому тексті.

Отже, в таких художніх концептах логічним чином виявляються деякі структурні та змістовні характеристики і ознаки, властиві також і лінгвокультурних концепту [10].

До подібних концептів можна віднести і концепт «Місто». Місто як складний, багаторівневий феномен і складне багатоаспектне явище знаходить відображення в науковій картині світу і є предметом вивчення різних наук, в тому числі і літературознавства.

У художньому плані кожне місто формує свій тип героя, одночасно будучи самостійним організмом, що живе і має рівні права зі своїми мешканцями. Поняття про місто існує в будь-якому суспільстві, але як різні в різних частинах світу міста, так і різні відповідні їм концепти в різних лінгвокультурах. В цьому плані про місто можна цілком переконливо міркувати, користуючись термінами концептології: концепт «Місто» являє собою «Одиницю колективного знання, що має мовне вираження і зазначену етнокультурної специфікою» [7, с. 13]. Іншими словами, це концепт одночасно загальнолюдський, національний і індивідуальний, оскільки в кожному індивідуальній свідомості місто має свій, індивідуальний варіант розуміння, що залежить від особистого досвіду психологічного, соціального або естетичного характеру.

Якщо підсумовувати вищесказане, можна стверджувати, що концепт – це ментальний елемент, який відіграє роль посередника між мовою та культурою. Саме у свідомість надходить культурна інформація, де вона переробляється, фільтрується, систематизується та формується у вигляді концепту, відповідає за вибір мовних засобів, що передають інформацію в конкретній комунікативній ситуації для реалізації певної комунікативної мети.

1.2. Розмаїття аспектів зображення міста в англomовному романі

1.2.1. Картини життя міста та їх відтворення в романі

Концепт як ментальна одиниця може бути описаний через аналіз засобів його мовного вираження. «Концепт в мовних знаках об'єктивується. Щоб відновити структуру концепту, треба досліджувати весь мовної корпус, в якому репрезентовані концепт (Лексичні одиниці, фразеологію, пареміологічний фонд), включаючи систему стійких порівнянь, які закарбували образи-еталони, властиві певної мови» [32]. Обсяг і зміст концепту залежать від індивідуального когнітивного досвіду індивіда і багато в чому визначаються умовами життя і культурою. При переказі типів мовного вираження концепту (лексичних одиниць, фразеології) актуальними залишаються питання адекватності та еквівалентності. Переклад будь-якого тексту припускає взаємодію суверенних національних мов, та, відповідно, культурних концептів. «Для досягнення адекватного перекладу необхідно володіти специфікою образів і зв'язаних з ними програм діяльності тих типів культур, між якими ведеться комунікація» [23].

В результаті перекладацької діяльності виникає новий художній текст, адекватно замінює текст оригіналу в іншій культурі, іншою мовою, іншою комунікативної ситуації. досягнення еквівалентності двох текстів передбачає не абсолютну їх тотожність, а достатню спільність для цілей комунікації в конкретних умовах.

Взагалі будь-який адекватний переклад повинен бути еквівалентним (на тому чи іншому рівні еквівалентності), але не всякий еквівалентний переклад визнається адекватним, а лише той, який відповідає, крім норми еквівалентності, і іншим нормативним вимогам [31].

Феномен великого міста (як результат історичного розвитку людства) став прогресивним втіленням державних проявів, новою віхою цивілізації, розвитком виробництва і промисловості, зосередженими тут, водночас притягуючи численну кількість людей, надаючи можливість працевлаштування, осмислюється у контексті сучасної світової літератури як вдячний матеріал до вивчення певного часопростору і передачі прийдешнім поколінням тогочасної дійсності засобом художніх творів.

Швидкі темпи глобалізації, швидкі темпи урбанізації, зростання мегаполісів, соціально-економічні чинники, домінування міського стилю життя – концепти, що характеризують епоху вікторіанства, в якій жив і творив англійський письменник Ч. Діккенс [10].

У XIX столітті Лондон став центром західної Європи та головним мегаполісом у світі. Столиця Англії посідає особливе місце в літературі загалом та у творчості Ч. Діккенса зокрема. Справді, письменник знав та любив Лондон, адже жив і творив у ньому, а також йому подобалося ходити пішки містом по 20 чи 30 миль за одну прогулянку.

Американські літературознавці – зазначали, що «романтичні реалісти – особливо Бальзак, Діккенс і Гоголь – були першими, хто цілковито усвідомив можливості мегаполісу як об'єкта художньої літератури». Справді, Париж займав належне місце у творчості Бальзака, Петербург – у спадщині Гоголя, а Лондон – у художньому доробку Діккенса. У Лондоні в будинку-музеї на Доті Стріт, 48 перебувають карти тогочасного міста та книги-путівники Діккенсівських місць. Слід зазначити, що навіть є поняття «Лондон Діккенса», тобто вікторіанська столиця, відображена в роботах письменника. Концепт вікторіанської Англії XIX століття втілює неповторний та самобутній симбіоз духовно-соціальних та морально-естетичних цінностей того часу. Тому основним завданням перекладачів, що сприяють популяризації творів вікторіанського часу серед світової спільноти, є під час відтворення особливостей епохи, міських пейзажів дотримуватися історичного принципу, тобто зробити все можливе, щоб наблизити реципієнта до тогочасної філософії, звичаїв, культури, психології, традицій, реалій і понять.

Друга половина двадцятого століття позначається розвитком західноєвропейського урбанізму, коли з'являється «нова міська історія, культура, література тощо». Урбанізм як характерна риса вікторіанства знаходить своє відображення в художніх образах і темах. Адже невпевненість людини та невизначеність у промисловому центрі, її сумніви та вагання, пошуки себе у громіздких цивілізаційних новоутвореннях є новою прогресивною тематикою, яка надає творчих поштовхів майстрам художнього слова [10].

Так, феномен великого міста, де швидко розвивається технологія та промисловість, зростає міський побут та панує особливий устрій життя, стає значущим чинником у формуванні психічно-розумових особливостей звичайного соціуму, що реалістично відтворено в творчості англійського письменника Ч. Діккенса.

Урбанізм у художніх творах є чинником щоденного побутового світосприйняття. Також варто зазначити, що навіть реальні вулиці, місцевості, публічні заклади, міста, зображені в літературних творах, набувають нових рис, стають частиною художньо-естетичної дійсності та перетворюються на мистецькі образи, адже вони мають властивість нести певне значення, ставати визначальними у долі тих чи інших персонажів, породжувати переживання та емоційні стани як героїв твору, так і читача.

Здебільшого Ч. Діккенс використовував реальні місця для створення художнього тла у своїх романах та оповіданнях, тому певні вулиці та будівлі, змальовані у творах, можна ідентифікувати з реальними та тими, що були в вікторіанські часи. Звісно, можливість таких зіставлень завжди викликала бажання читача, з одного боку, втамувати свою пізнавальну цікавість та відвідати ті чи інші місця, де побували персонажі Діккенсових творів, а з іншого – спонукала літературознавців на багатому топографічному матеріалі здійснювати наукові розвідки [14].

Подекуди Ч. Діккенс удавався до прийому переплетення реального та уявного топосу, розміщуючи вигадані вулиці, будинки чи таверни в справжніх містах. Іноді дослідникам важко встановити зв'язок між художньо-образною одиницею та реальним місцем, що породжує дискусії та полеміку стосовно проблеми.

Час художньо ущільнений та дає можливість розгортання сюжету на тлі вікторіанської епохи. Враження, яке отримує Олівер під час своєї подорожі, передається також реципієнтові як певне набуте знання про тогоденну дійсність. Він роздумував про різноманітні речі що його оточували на шляху до Лондона: «як багато в цьому місті шинків (а в Барнеті що не дім, то шинок чи трактир), млів стежачи за каретами, що проїздили шляхом, і міркуючи, як усе ж таки дивно влаштований світ:

адже кареті вистачає всього кількох годин, щоб подолати шлях, на який він витратив цілий тиждень, проявивши незвичайні для його віку мужність і рішучість». Топоніми несуть культурно-історичну інформацію, втілюють устрій життя носіїв тогочасної культури, систему поглядів, уявлень, умовностей та поведінки людей. [35].

Олівер Твіст мав спостереження під час того, як «друзі-зłodії» відправили його вулицями міста, є дуже цікавими у географічно-топонімічному ракурсі. Адже він мав можливість спостерігати за виром столичного життя у базарний день. «Потім купками потяглися на роботу робітники, посунули чоловіки й жінки з кошиками риби на голові, запряжені віслюками візки з городиною, фургони з усілякою живністю й м'ясними тушами, молочниці з відрами – нескінченна валка людей, що постачали харчами східні передмістя Лондона». Барвисті переліки поживи та іншого товару відтворюють мозаїчну картину тогочасного ринку.

Образ мегаполісу у творах письменника – це густозаселена різноманітними у соціальному, психологічному, віковому планах персонажами територія, де народжуються та помирають, закохуються та розчаровуються, сумують та радіють міські жителі. Контрасти Лондона вражають таке: багатство межує з бідністю, велич – з убогістю, респектабельність – зі злочинністю. Місто романіста – це розкішні особняки, за якими знаходяться збіднілі помешкання, а також суди, контори, фабрики, робітні дома, боргові тюрми. Письменникові вдалося відтворити пейзажі, звуки та запахи міста [16].

Зазначимо, що очима головного персонажа ми сприймаємо світ вікторіанської Англії: «Брудніших, злиденніших будинків йому не довелося бачити. Вулиця була дуже вузька, ноги загрузали в грязюці, в повітрі стояв густий сморід... В завулках, що відгалужувалися від головної вулиці, видніли нетрища халуп, п'яні чоловіки й жінки барложилися там у грязюці...». Побачене Олівером є малоприємною, проте реалістичною картиною тогочасної вікторіанської дійсності.

Науковці виділяють кілька тематичних груп мовних засобів, які становлять ядро концепту «місто». Вони представлені лексичними одиницями, що описують такі аспекти концепту «місто», як:

- звуки;

- будівлі;
- клімат;
- колір;
- вулиці;
- вода;
- історична складова;
- рельєф;
- рослинність;
- населення;

Найчисленнішою є група лексичних одиниць, що відображають звукове наповнення концепту «місто». Наприклад частотним звуком є удари в дзвін. Це можна пояснити тим, важливою складовою будь-якого міста були церкви, що має прямий зв'язок зі звуком дзвонів. Віра є невід'ємною частиною життя кожної людини. Саме тому удари у дзвони ми зустрічаємо дуже часто в англійських романах.

Ще одним часто використовуваним звуком міста став шум вулиць. Особливо коли міста тільки починали будуватись, або тільки з'являлися автомобілі чи громадський транспорт. Це допомагає читачу більше проникнутися атмосферою міста та зрозуміти у які часи жили люди, як було жити у ті чи інші часи, тощо.

Другою за чисельністю групою мовних засобів репрезентації концепту «місто» стали лексичні одиниці зі значенням «будівлі». Через опис будівель можна зрозуміти історію та архітектурну складову міста.

Наступною важливою складовою концепту «місто» став клімат. У різних країнах різний клімат тому кожне місто має свій клімат. Саме клімат є відображенням настрою письменників. Також важливою лексемою, що відбиває клімат, є вітер. У різних митців він різний. Вітер допомагає відобразити концепт «місто» найбільш повно, адже вітер може бути як звуковим ознакою, так і кліматичних.

Ще однією значущою складовою ядра концепту «місто» є колір. В англійських романах переважають чорний, синій, червоний і жовтий кольори. В описі образу «міста» дана кольорова гамма дуже добре простежується. Через червоний колір

зображується любовна атмосфера яка вирує у місті, через чорний можна зрозуміти що на вулицях міста домінує смуток і печаль, тощо.

Наступна група лексем, це група позначають «вулиці». Вулиці, площі, сквери, парки, ліхтарі - все це частина міста, а в англомовних романах це частини концепту «місто». Часто в романах письменники використовують назви справжніх вулиць того чи іншого міста. Також до групи «вулиці» відносяться провулки, що є особливим символом романів. Концепт «місто» в розумінні письменників - це не тільки головні вулиці і площі, а й незнайомі вузькі вулички, провулки.

Далі йде група лексем, які несуть в собі значення «води». Багато міст стоять на великих річках або поблизу них, що незмінно породжує зв'язок між містом і річкою. Також нерідко частиною концепту «місто» є історична складова. У кожного міста своя багата історія, тому згадка про будь-які історично важливі події в романах є одним з компонентів формування ядра концепту «місто». Так як значущі історичні моменти є в свідомості більшості людей. Часто в романах можна знайти згадки про відомих історичних особистостей, які мали відношення до формування образу міста. Більш того, діячі мистецтва також є історичними особистостями і безсумнівно представляють собою частину концепту «місто» [16].

Ще однією частиною ядра концепту «місто» став рельєф. В англомовних романах можна зустріти лексему «пагорби», яка так само створює певні асоціації. Також нерідко використання письменниками лексем «гори» і «степу», що також визначає рельєф міста і є частиною його образу.

Також важливою складовою концепту «місто» є рослинність. Різні дерева завжди являли собою образ того чи іншого міста. У різний час, наприклад, коли міста ще не перетворилися в мегаполіси, складова «рослинність» дуже важлива.

Однією з найменш частотних груп стали лексеми, що позначають населення міста як частина всього концепту.

У англомовних романах дуже часто простежується мотив «письменник і натовп». Саме тому нам важливі мовні засоби репрезентації населення міста. Лексеми цієї групи часто несуть в собі негативне забарвлення. Негативне забарвлення лексем

може бути пояснена розчаруванням письменників в суспільстві, в людях, як частини міста. Іноді навіть концепт «місто» йде окремо від його населення, як антитеза.

Периферією концепту «місто» в англомовних романах стали індивідуальні асоціації авторів, наприклад: квартали / райони міста - крила; темні і закриті вікна - повіки; річка - шия [16].

Таким чином, дослідження мовних засобів репрезентації концепту «місто» в англомовних романах зазначило, що ядро концепту «місто» становлять загальні характеристики, присутні в художніх образах міста у багатьох письменників. Їх можна розділити на кілька основних тематичних груп мовних засобів репрезентації концепту «місто»: звуки, будови, клімат, колір, вулиці, вода, історична складова і інші.

1.2.2. Соціально-побутові проблеми міста та образи його мешканців

Публікація роману Чарлза Діккенса «Пригоди Олівера Твіста» наприкінці 1830-х рр. спричинила гостру критику з боку священиків і видавців, які звинувачували письменника в тому, що він написав неморальну книгу. Їх дратувало надто відверте зображення недоліків англійського суспільного життя, зокрема системи робітних домів, кримінального світу й найбідніших районів Лондона. Ніхто до Діккенса не наважувався так глибоко розглядати ці неприємні явища англійської дійсності. У передмові до роману письменник, захищаючи свій творчий задум, проголосив, що мав на меті бути правдивим і показати злочин і столицю Великої Британії такими, якими він їх знав з власного досвіду, без романтичних прикрас і пафосу.

Коли Діккенс розпочав роботу над твором, серед англійських читачів особливу популярність мали так звані «Ньюгейтські романи», у яких змальовувався в'язничний побут і розповідалося про пригоди злодіїв, вбивць, шахраїв, які врешті-решт опинялися на лаві підсудних. Проте це були швидше сенсаційні романи, які привертали до себе увагу незвичністю тематики. Діккенс художньо переосмислив таку традицію. Відмовившись від зовнішніх ефектів, він написав проблемний соціальний твір.

Уже з перших його сторінок читача оточує атмосфера страждання, морального і фізичного. Зловісними і потворними постають вулиці великих і маленьких міст, столиця імперії Лондон. Для Діккенса ніби не існує палаців, чудових парків та розкішних магазинів. Дія твору відбувається в нетрях, де мешкають бідняки. Стіни там облуплені, дошки на дверях та вікнах нетесані або і зовсім відірвані. У канавах стоїть «брудна, смердюча вода. Навіть дохлі пацюки, що гниють в цих нечистотах... гидотно кощаві».

Не менш ретельно і зовсім неромантично Діккенс змальовує злочинне середовище. Шокує набір соціальних типів, зображених письменником, — виплодів лондонського дна: проститутки Ненсі, убивці Білла, ватажка групи кишенькових злодіїв Фейгіна. В них вже нічого не залишилося від того культу «благородних» злочинців, який створили письменники-романтики. «Тут ніхто не скаче учвал по осяяних місяцем верескових просторах, - характеризує свій твір англійський романіст, - ніхто не бенкетує в затишній печері, немає ні розкішних убрань, ні гаптованих золотом камзолів, ні мережив, ні ботфортів, ні малинових курток з гофрованими манжетами, немає ніякого полиску, ніякої принади роздольного привілля, якими з давніх-давен наділяли розбишацтво. Холодні мокрі нічні лондонські вулиці, якими блукають, не знаходячи притулку, злодії; брудні, смердючі кишла, вщерть заповнені всіма можливими пороками; вертепи голоду і хвороб; подертий одяг, який ледве тримається на плечах, — що тут спокусливого?» Діккенсівських «антигероїв» важко поставити поряд навіть з бальзаківським Вотреном, чиї аналітичні здібності і знання людей не можуть не дивувати. Персонажі англійського письменника огидні, їхня психологія цілком сформована способом їхнього життя. Вони, за власними словами, «вурки», і ця їхня самооцінка є абсолютно правильною. Награбувавши гроші, вони здатні тільки пиячити або битися одне з одним. Вони боягузи і будь-коли можуть зрадити своїх товаришів, щоб тільки врятуватися від правосуддя. їхній побут, кімнати з павуками і мишами, з трухлявими віконницями, хаосом і занедбаністю, найкраще характеризують примітивізм їхнього духовного світу.

Діккенс не обмежується докладними реалістичними замальовками життя злочинних кіл, а й подає картину страждань усіх нижчих верств населення вікторіанської Англії: знедолені помирають від голоду, невинність потерпає від несправедливості закону, а лиходії натомість процвітають. Не менш злочинними від Фейгіна чи Монкса постають в романі й представники офіційних англійських інститутів, покликаних допомагати бідарям: парафіяльний бідл містер Бамбл, господаря ферми для дітей сиріт місіс Менн, поліційний суддя Фенг та багато інших. Замість того, щоб захищати права знедолених, вони дбають тільки про себе і без вагання забирають у них останнє, навіть не замислюючись про їхні потреби. Не випадково, містер Бамбл і злочинці швидко знаходять спільну мову і постають проти Олівера Твіста. У них однаково погана моральна основа, чи, точніше, її у них немає взагалі. Логіку їхніх вчинків визначає лише гонитва за грішми.

Найбільше від соціальних проблем потерпають діти. Недосвідчені й кинуті напризволяще, вони надто слабкі, аби опиратися злигодням, хворобам і підступності дорослих. Символом загальнолюдського страждання є сторінки роману, які розповідають про перебування хлопців у робітному домі. Гостро й сатирично зображає Діккенс «церемонію» обіду, за яким подавали таку мізерну порцію каші, яку хлопці з'їдали зі швидкістю думки. «... Упоравшись з цією процедурою (яка ніколи не тривала довго, бо ложки були завбільшки майже такі самі, як мисочки), вони сиділи, втупившись у казан такими пожадливими очима, наче ладні були з'їсти навіть цеглу, якою його було обкладено; водночас вони ретельно обсмоктували собі пальці, сподіваючись, що до них пристала бодай крупинка каші... Олівер Твіст і його товариші протягом трьох місяців терпіли дедалі страшніші муки голоду; врешті вони зовсім здичавіли з відчаю, і один хлопець, рослявий як на свій вік і не звиклий до таких мізерних порцій (його батько тримав колись невелику харчевню), похмуро натякнув товаришам, що, коли йому не даватимуть щодня додаткової миски каші, він, чого доброго, з'їсть уночі сусіда - кволого й ще зовсім малого хлопчика». Навряд чи ще в якомусь творі світової літератури можна знайти таку вражаючу картину дитячого голоду. Увесь гіркий досвід маленьких волоцюг увібрала в себе розповідь про те, як Олівер Твіст прямує до Лондона. Самотній, голодний, брудний і нещасний,

зі скривавленими, побитими ногами, він пішки іде англійськими містечками, і ніхто не звертає на нього увагу, і ніхто не підтримує його.

Тема дитячих страждань надає діккенсівській соціальній критиці особливої гостроти і значення. У своєму романі він на практиці запроваджує новий етичний критерій оцінки цивілізації. На думку романіста, доказом моральної розвиненості певного суспільства є його ставлення до найменш захищених соціальних груп, однією з яких є діти. З цього погляду вікторіанська Англія 1830— 1840-х рр. не витримує жодної критики. Бо не можна визнати ані моральним, ані справедливим такий стан речей, коли основою соціальної поведінки його членів є егоїзм і суто матеріальні інтереси, першими жертвами яких є невинні діти. Байдужість до них є виявом загальної тенденції жити тільки за законами сили, нехтуючи милосердям і співчуттям. Якщо підхід до розв'язання суспільних проблем не зміниться, твердить Діккенс, завжди існуватимуть бідність і злигодні, які, у свою чергу, породжуватимуть злочинність. Усім змістом роману Діккенс закликає реформувати суспільний лад, знайти якусь систему, яка б могла полегшити стан бідних, зменшила б кількість страждань у всесвіті.

1.3. Труднощі відтворення концепту «місто» в україномовному перекладі творів англійської літератури

В українській мові поняття концепт — є запозиченням з латинської мови «conceptus» - поняття. Наукове дослідження Л. А. Касьян доводять неоднозначність інтерпретації даного поняття у сучасній лінгвістиці. До більш вузького визначення цього поняття можна віднести розвідки В. В. Червоних. Найбільш широке поняття у висвітленні поняття концепт у дослідженнях вкладають такі вчені як, В. І. Карасик, Ю. С. Степанов, Е. С. Кубрякова. Безперечним для всіх підходів є те, що концепт належить до свідомості людини та включає в себе описово-класифікаційні, чуттєво-вольові та образно-емперичні характеристики. В. І. Карасик, В. В. Красних, Л. О. Чернейко та інші лінгвісти описують тривимірність концепту. Вони визначають в ньому предметно образну, понятійну і цілісну складові. Перша сторона включає в себе кінестичні характеристики предметів, подій або явищ, які фіксуються у нашій

пам'яті. Понятійна сторона концепту – це його відображення в мові (значення, опис, структура, дифеніція, характерні риси відмінності від інших концептів). Ціннісна сторона концепту характеризує важливість цього психічного утворення, як для індивіда так і всього мовного колективу [57].

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки варто виокремити три основні підходи до розуміння «концепт»:

1) Лінгвістичний (С.О. Аскольдов, Д.С. Лихачов, В.В. Колесов, В.М. Телія): так як концепт існує для кожного словникового значення то його слід розглядати як алгебраїчний вираз значення. Вчені, що притримуються даного підходу у вивченні концепту ототожнюють його з усім потенціалом значення слова разом з його конотативним елементом.

2) Когнітивний (О.С. Кубрякова, З.Д., Попов, Й.А. Стернін): оскільки концепт відображається в свідомості людини він носить ментальний характер. Вчені, що притримуються когнітивного підходу тлумачать концепт, як оперативнозмістову одиницю пам'яті. [54].

3) Культурологічний (Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов): власне культура, як поняття складається з системи концептів та їх взаємовідносин. Концепт є базовим осередком культури ментального світу людини. Прибічники такого підходу до дослідження надають перевагу вивченню концепту через культурну інформацію яку він носить у собі. Розглядаючи сучасні мовознавчі підходи до розуміння поняття "концепт" можна зазначити, що всі вони зводяться до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища. Так, наприклад, під концептом, як під поняттям лінгвокогнітивного явища, слід розуміти "одиницю ментальних або 63 психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови і всієї картини світу, відображеної в людській психіці" [1, с. 90]. А з точки зору лінгвокультурологічного підходу концепт, наприклад, культурний, визначається базовою одиницею культури, є її концентратом [3, с.116].

На думку дослідників структура концепту є складною. По перше, його стосується все що пов'язано зі структурою поняття, а по друге, структура концепту включає в себе все що робить його фактом культури – етимологія, особливості сприйняття, символіка та ін.

На сьогодні налічується багато різних трактувань поняття "концепт", деякі з них суттєво відрізняються один від одного, інші з них занадто схожі (Д. С. Лихачов, Ю. С. Степанов, В. І. Карасик), інші ж максимально відмінні (С. Г. Воркачев, С. О. Аскольдов). На нашу думку найбільш повним визначенням є формулювання С. Г. Воркачева: "Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, "найближче" і "найвіддаленіше" значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає" [17, с 10]. С. Г. Воркачев розглядає концепт з різних точок зору: концепт – це і те, за допомогою чого людина пізнає світ; він заснований як на досвіді, так і на науковій інформації, щось середнє, створене в процесі пізнання, єдине вірне значення слова.

Варто звернутись до вивчення природи виникнення концепту. На думку В. І. Карасика концепт з'являється через взаємодію досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам'ятовування. [42]. Д.С. Лихачов стверджує що концепт це заміщення значення слова в індивідуальній свідомості і в певному контексті [6: 281] наголошуючи на суто індивідуальну спрямованість концепту, як способу розуміння навколишнього світу, лишаючи без уваги соціальну сторону даного поняття.

На сьогодні, одним з центральних понять не лише лінгвосеміотики, лінгвокультурології, лінгвокогнітології, а й, насамперед, перекладознавства вважають поняття концепту, яке, ґрунтуючись на різних підходах до його вивчення, розуміється як «ментальне утворення, що відображає об'єкти як предметного, так і ідеального світу, і є одиницею колективної свідомості, що зберігається в колективній пам'яті носіїв мови, характеризується багатомірністю, дискретністю смислу»; «культурно відзначений вербалізований зміст, представлений у плані вираження низкою своїх мовних реалізацій, що утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму» [4].

В основі пріоритетних лінгвістичних досліджень перекладознавства залишаються важливі проблеми, пов'язані з обґрунтуванням термінологічного поняття концепту практики перекладу та релевантної теорії, окресленням парадигми основних перекладознавчих труднощів, які так чи інакше пов'язані з вербалізацією основних концептів у тексті оригіналу і тексті перекладу, описом залежності якості перекладу від лінгвокультурного складника тощо. Такі науковці, як Л. Белєхова, С. Жаботинська, О. Кагановська, О. Кубрякова, А. Приходько, О. Селіванова та інші ґрунтовно вивчали особливості функціонування концептів з позиції когнітивної лінгвістики, спираючись на дані концептуального аналізу текстів [87]. Інший перекладознавчий підхід до вивчення концепту пропонують представники лінгвокультурологічної лінгвістики та перекладознавства, а саме: С. Воркачов, В. Демецька, С. Запольських, В. Карасік, М. Лук'янченко, М. Новікова, Г. Слишкін, які розглядали лінгвоконцепт як трикомпонентне утворення, що вміщує фактуальний, образний і ціннісний елементи [42; 30].

Головними напрямками досліджень у сучасному перекладознавстві, де все більше уваги приділяється відтворенню етноспецифіки концептосфер різних культур, є опис варіантів вербалізації концептів у певному дискурсі та вибір способів їх передачі цільовою мовою. У сучасній методології дослідження вербалізованих концептів традиційно відокремлюють два етапи: вивчення засобів реалізації концепту в мові на матеріалі дефініцій та словникових статей і дослідження особливостей втілення концепту за допомогою слів в мовленні на матеріалі певного типу текстів [4; с. 6].

Основними методами перекладацького аналізу концептів, залишаються концептуальний і функціональний (контекстуальний). На думку лінгвістів, контекстуальний спосіб перекладацького аналізу полегшує цілі ідентифікації частин концепту та сприяє адекватному відтворенню концепту в певному дискурсі. Лінгвоконцепт як базовий термін лінгвокультурологічних досліджень мови є вербалізованим відображенням концептуальної картини світу та етнокультури народу в свідомості людини. Застосування методики концептуального аналізу дає змогу досліджувати текстові структури, проникаючи в глибинну семантику твору

задля виявлення та розпізнавання тих завуальованих концептів, які автор привніс у свою роботу, і адекватного їх відтворення у перекладі засобами іншої мови та культури, дає ширші переваги для аналізу природи індивідуальноавторського світосприймання, його розуміння як складника концептуальної картини світу і як внутрішньоорганічної й невіддільної субстанції твору [5].

Релевантними цілями дослідження вбачаються запропоновані М. Лук'янченко принципи концептуального підходу до перекладу, критерії виокремлення і доперекладознавчого/перекладознавчого аналізу концепту в художньому тексті, що характеризуються чіткою структурованістю, логічне підґрунтя яких вповні відповідає магістральним питанням і завданням лінгвістичного складника теорії та практики перекладу. Завдяки розробленим критеріям ми можемо проаналізувати правильність відтворення перекладачем базових концептів під час роботи з текстом, а також простежити логіку перекладача при виборі перекладацьких тактик, обраних для адекватного відтворення тексту [30].

За М. Лук'янченко, основними етапами концептуального підходу до перекладу є: виявлення і збереження у цільовому тексті основних (базових) концептів; урахування при перекладі оригінальної (авторської) концепції першотвору, яка визначає його зміст і стиль; відтворення в перекладі лінгвостилістичних особливостей оригіналу із залученням різних трансформацій, спричинених відмінностями між мовними і концептуальними картинами світу; найбільш точне відтворення у перекладі екстралінгвальних явищ як компонентів загальної контекстної системи оригіналу; урахування мовної і концептуальної картин одержувача перекладу та його культурної традиції; обов'язковий аналіз концептуальної інформації, що її містить оригінал, з тією, яку виявлятиме перекладений твір, що є важливою умовою досягнення адекватності. Здебільшого випадків відтворення концепту «місто» у перекладі не викликає проблем, адже воно є універсальним, загальнолюдським поняттям, проте труднощі можуть траплятися при відтворенні досліджуваного концепту крізь призму ментальності полярних лінгвокультур через специфічні уявлення щодо цього поняття, етнічну своєрідність світосприймання [30].

Р. А. Воронін вважає, що у художньому творі природа може виступати як самостійний об'єкт, або як «мова опису». Причому, будучи самостійним об'єктом, вона може з'являтися в різних пропорціях по відношенню до цілого світу твору: то займати увесь цей світ, то бути більшою або меншою його частиною, а то і зовсім відсутні. Можливі й такі твори, в яких природа з'являється нерівномірно в різних частинах світу цього твору: то поступово наростати, аж до витіснення решти світу, або навпаки – поступово спадати, аж до зникнення [5, с. 1-4].

У літературному зображенні природа може виконувати психологічну функцію, причому, певні стани природи співвідносяться з тими чи іншими почуттями і переживаннями людини, наприклад: сонце – з радістю, дощик – з сумом. Тому пейзажні деталі вже з ранніх етапів розвитку літератури успішно використовувалися для створення в творі певної емоційної атмосфери і як форма непрямого психологічного зображення, коли душевний стан героїв описується не прямо, а немов передається навколишній природі.

Часто цей прийом супроводжується психологічним паралелізмом або порівнянням. В подальшому розвитку літератури такий прийом стає ще більш майстерним, з'являється можливість непрямо співвідносити душевні рухи з тими чи іншими станами природи. При цьому настрій персонажу може 149 йому відповідати, або, навпаки –контрастувати з ним. Таким чином, пейзажі в художньому творі допомагають глибоко проникнути в душу героїв і їх переживання і краще зрозуміти ідейний задум автора.

Місцем дії в літературі часто є місто. Місто як місце дії володіє тими ж функціями, що і пейзаж; в літературі з'явився навіть термін «міський пейзаж». Як і природне середовище, місто має здатність впливати на характер і психіку людей. Крім того, у міста в будь-якому творі є свій неповторний вигляд, адже кожен письменник не просто створює топографічне місце дії, але у відповідності до своїх художніх завдань будує певний образ міста [6, с. 167-168].

О. Н. Барабашова вважає, що пошуки глибинних «смыслів» психологізму пейзажу є безуспішними, пейзаж може передавати настрій героїв і автора, він

сприятиме відтворенню «правдивих», інформативно значущих картин через суб'єктивне бачення письменника.

Таким чином, пейзаж – це не просто зображення, а й художній образ природного і міського середовища, його певна інтерпретація, що знаходить своє вираження в історично змінюваних стилях.

Отже, вирішення проблем способів мовної реалізації концептів у різних культурах засобами цільової мови залишається актуальним питанням перекладознавства. Збереження та передача концептуального значення у перекладі через вербальний складник тексту – одне з основних завдань перекладача. Перспективним вважається з'ясування основних перекладацьких труднощів, що так чи інакше пов'язані з вербалізацією ключових концептів у тексті оригіналу і тексті перекладу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ “МІСТО” В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ “ПРИГОДИ ОЛІВЕРА ТВІСТА”

2.1. Методи дослідження концепту як об’єкт лінгвістики

В системі мови можна виділити концепти, які, будучи складними ментальними одиницями, передають специфіку способу життя і мислення народу і являють собою безцінні ключі до розуміння культури [1, с. 110], тому дослідження концептів є актуальною проблемою.

У слід за такими вченими, як А. Вежицька, Н.Д. Арутюнова, А.П. Бабушкін, Н.А. Красавській, В.П. Нерознак, ми вважаємо, що концепт пов'язаний з вербальними засобами вираження. Концепти реалізуються в мові по-різному: за допомогою лексеми, фразеологізмів, паремій, пропозицій і т.д. У зв'язку з цим існують різні способи вивчення концептів. Розглянемо найбільш поширені і активно застосовуються методи.

1) Метод лексикографічного дослідження

Цей метод є одним з основних при розгляді концепту. Багато вчених пишуть про те, що необхідно аналізувати дані тлумачних словників, оскільки це дозволяє охарактеризувати семантику ключових слів концепту, описати їх асоціативні і конотативні складові [2], [3], [4]. Завдяки такому підходу, виявляється можливим визначити ядро і периферію концепту. Крім того, вважаємо за доцільне зіставляти словники різних років з тим, щоб виявити «динаміку змісту концепту» [5, с. 181].

2) Компонентний аналіз

Аналіз спрямований на дослідження значень слів шляхом визначення їх семного складу, а також на встановлення класифікаційних зв'язків ключових номінантів концепту. На значущість компонентного аналізу вказують такі лінгвісти, як М.В. Нікітін, С.Г. Воркачев і інші [17]. Відзначимо, що в основі компонентного аналізу лежить дефініція, проте він або вибирає з словникового тлумачення значення щось зайве, або додає «сему лексичного, лексикологічного, граматичного або логіко-понятійного характеру» [6].

3) Словотворчий аналіз

Даний метод дозволяє виявити дериваційні можливості номінанта концепту і побудувати його лексико-семантичне поле. Аналіз словотворчої «активності» ключової лексеми, її етимології, виявлення і опис семантики дериватів також сприяє виявленню ряду «додаткових когнітивних ознак досліджуваного концепту» [2, с. 271].

4) Дослідження внутрішньої форми слова

Аналіз внутрішньої форми слова має велике значення у вивченні концепту, оскільки завдяки йому «можна відновити фрагмент духовної або матеріальної культури ...» [7, с. 12]. Внутрішня форма становить ту частину значення слова, яка найбільш тісно пов'язана з мовною картиною світу. Внутрішня форма завжди розуміється як «жива» ознака, що лежить в основі номінації, усвідомлення основи найменування», і її не можна плутати з етимологією слова, яка може бути не достовірною [9, с. 57]. Наприклад, слово хата спочатку співвідносилось з дієсловом топити і означало «будинок з піччю, теплий дім». З плином часу сталася втрата словом внутрішньої форми, і хатою в даний час називають будь-яку дерев'яну селянську хату.

5) Синтагматичний аналіз (дистрибутивний)

Даний метод передбачає аналіз сполучуваності базових номінантів концепту з різними частинами мови. Як зазначає І.А. Стернин, «аналіз сполучуваності дозволяє виявити способи категоризації і концептуалізації явища». Як приклад учений наводить слово «туга», аналізує особливості його сполучуваності та описує способи категоризації даного явища в російській свідомості: 1) туга як приналежність погляду (дивитися з тугою, тоскно переглянувся, в тузі озирався і т.д.); 2) щось звучить (дзвін сумно гудів, в голосі звучала туга); 3) те, що можуть відчувати і тварини (тужливий гавкіт, тоскно нявкала, собака тужить за господареві); 4) душа або серце як осереддя туги (серцева туга, туга поселилася в душі) [10, с. 62].

6) Дослідження лексико-семантичних груп

В даний час найбільш поширений структурно-семантичний аналіз лексико-семантичних груп, що спирається на дані тлумачних словників, словотворчих,

словників синонімів і т.д. Існують і інші способи аналізу ЛСГ, наприклад, метод ланцюжка словникових дефініцій, визначення групи методом ступінчастою ідентифікації, дистрибутивний статистичний метод, локальні зіставлення [12, с. 104], метод зворотного перекладу [13, с. 71].

7) Пареміологічний аналіз

Передбачає вивчення матеріалу прислів'їв, приказок і афоризмів, адже вони займають у фонді мови особливе місце, оскільки відображають мовну картину світу народу. У пареміях («В гостях добре, а вдома краще», «Вдома і стіни допомагають», «В чужому будинку не господар», «У кожної хатинки свої брязкальця», «Не червона хата кутами, а красна пирогами» і т.д .) ми знаходимо застигли осмислення того чи іншого концепту, що склалися протягом тривалого часу і змінювались в залежності від місця, часу і умов прояву концептуальних сутностей в житті народу [13, с.25].

Пареміологічний аналіз тісно пов'язаний з контекстуальних, так як прислів'я і приказки, «будучи наділеними національно-культурним компонентом семантики, беруть участь у створенні культурно-фонового потенціалу художнього тексту» [15, с. 9].

8) Контекстуальний аналіз

Дозволяє уточнити і доповнити імпліцитне зміст концепту. Дослідження концептуальної структури тексту має особливе значення, оскільки в художніх творах репрезентується як базова, загальнонаціональна концептуальна картина світу, так і індивідуально-авторська. З цією тезою погоджуються багато дослідників, наприклад, В.Л. Маслова [16].

Дослідження природи концепту ґрунтується на описі способів його експлікації в тексті, в лексичному і фразеологічному тезаурусі. Контекстуальний аналіз здійснюється в трьох аспектах:

- а) лексико-системному, що має в своїй основі вчення про слові як одиниці лексичної системи;
- б) функціональному, який передбачає аналіз функціонування слова і фразеологізму в контексті комунікативної діяльності;
- в) когнітивному, спирається на основні положення когнітивної лінгвістики.

9) Експериментальні методи Дозволяють отримати додаткову інформацію емоційного й оцінного характеру про концепт. В даний час застосовуються різні методи: асоціативний і інтерпретаційний експеримент, методика інтерв'ювання, методика семантичного шкалювання, ранжування та інші [17, с. 266].

Особливою популярністю користується асоціативний експеримент, спрямований на асоціативні зв'язки і їх силу і полягає в тому, що на запропоновані слова-стимули випробовувані відповідають будь-словесною формою, тобто за рахунок асоціацій формується асоціативне поле. Перевагою асоціативного експерименту є те, що «він дозволяє виявити найбільшу кількість різних ознак концепту; частотність реакцій свідчить про їхню актуальність / неактуальність в свідомості випробовуваних» [2, с. 272].

На наш погляд, всі перераховані раніше приватні методики об'єднує метод концептуального аналізу, який розуміється нами як спосіб дослідження, фіксування і пояснення концептуальної системи носія мови. Метод концептуального аналізу полягає, з одного боку, в розгляді мовних засобів вираження концепту, з іншого боку, - в реконструкції концепту і стоять за ними фрагментів мовної картини світу.

Метод концептуального аналізу є комплексним, що включає контекстуальний аналіз, дефініційний, порівняльні та порівняльні методи і інші, тому він поєднує в собі мовну і культурну семантику слова, що дозволяє об'єктивно і повно провести логічний аналіз концептів природної мови.

2.2. Методологічне підґрунтя відтворення дослідження концептів

Велика кількість наукових праць, присвячених аналізу та поясненню концептів, пов'язана з питаннями когнітивної лінгвістики, а саме: співвідношення концепту й організації свідомості індивіда, пам'яті й пізнавальних процесів, понятійного апарату, моделювання тощо [17, с. 419]. У своїх працях, О. О. Селіванова зазначає що для аналізу концептів у сучасному мовознавстві потрібно включати знання з інших наукових парадигм, таких як: теорії пізнання, теорії інформації та психології та ін. [87]. Дослідник вказує що новим конструктивним лінгвістичним методом виступає концептуальний аналіз, головна мета якого, зосереджена на ідеалізації,

формалізації та моделюванні. “Головною метою цього методу є реконструкція когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об’єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду” [17, с. 419]. Також когнітивна лінгвістика стверджує, що співвідношення ментальних і мовних структур можна досліджувати кількома способами (не тільки експериментальними) [8, с. 13].

Дослідники пов’язують вибір способів та методів вивчення концептів із матеріалом відповідної мови, типом дослідження й видом розглянутого концепту. У межах когнітивної лінгвістики, розглядаються ментальні процедури, які відбуваються під час сприйняття, осмислення і, отже, пізнання дійсності свідомістю, а також форми ментальних репрезентацій цих явищ [16, с. 9]. Основною метою когнітивної лінгвістики є “вивчення систем уявлення знань і процесів обробки й переробки інформації та – водночас – дослідження загальних принципів організації когнітивних здібностей людини в єдиний ментальний механізм, і встановлення їх взаємозв’язку та взаємодії” [8, с. 9].

Когнітивна наука пояснює утворення взаємозв’язку мови й когнітивних здібностей індивіда – сприйняття, уяви, мислення, пам’яті. З огляду на це мова розглядається як “засіб доступу до розуму людини і тих розумових процесів (ментальних, психічних, внутрішніх), які відбуваються в її мозку” [8, с. 12]. Досліджуючи мову в когнітивній парадигмі, “можна одночасно сформулювати думку не тільки про розглянуті мовні явища, а й про ментальні сутності, що стоять за ними, – концепти, концептуальні структури як структури знання й досвіду, думок і оцінок, планів і цілей, установок і переконань” [8, с. 13].

Концепт розуміють як узагальнені знання – те “що людина думає, знає, уявляє про об’єкти зовнішнього та внутрішнього світу ..., концепт – це і позначений у мові національний образ, поняття, символ, ускладнений ознаками індивідуального уявлення”, і певне уявлення про окремі об’єкти світу або їх частини, що мають складну структуру, відображену окремими групами ознак і виражену різними лінгвальними засобами [13, с. 125].

О. С. Кубрякова кваліфікує концепт як оперативну одиницю людської свідомості, що має в одних випадках достатньо просту структуру, а в інших випадках, достатньо складну (об'єднання смислів у певну систему). Р. Келлер наголошує - “наша система концептів – це не дзеркало світу, а дзеркало того, як ми з ним співпрацюємо” [55, с. 18]. У працях А. Вежбицької можемо знайти відоме визначення поняття “концепт”, а саме: «концепт – це об'єкт зі світу “Ідеальне”, який має ім'я й відображає культурно зумовлене уявлення людини про світ “Дійсність”» [13].

Концептом називають ментальне утворення, що зберігає в пам'яті індивіда певні фрагменти його досвіду; до ключових характеристик концепту відносять типізованість, усвідомлюваність, значущість. Перша з них закріплена свідомістю у вигляді різних стереотипів, друга служить провідником інформації і третя закріплює в людському досвіді (як індивідуальному, так і колективному) значущі “емоційно пережиті” характеристики навколишнього світу.

Названі вище характерні риси концептів репрезентують їх образно-перцептивні, понятійні та ціннісні ознаки [3, с. 8]. Концепти – результат відображення мовою навколишньої дійсності. Р. М. Фрумкіна відзначає одну з теоретичних догм когнітивної лінгвістики: “Світ не відбивається, а інтерпретується – таким є одне з найважливіших гасел когнітивізму. Постійно акцентується, що людина не просто сприймає світ, але конструює його” [93]. Підтримуючи це твердження, О. С. Кубрякова підкреслює, що когнітивна лінгвістика досліджує продукovanі в мову як звичайні знання людини про світ, так і наукові, причому для них обох необхідні процедури спеціального аналізу й пояснення етимології [54].

Концептуальний аналіз – головний метод вивчення концептів, розроблений і досить широко застосовуваний у сучасній лінгвістиці. Варто зазначити, що цей аналіз є достатньо синкретичним, оскільки основа полягає в наукових реаліях не лише лінгвістики, а й психології, етнології, логіки, соціології тощо. Метою концептуального аналізу є “розгляд способів мовного вираження концептів, ... реконструкція структур концептів і фрагментів мовної картини світу, які стоять за ними, за допомогою мовних і культурно-мовних даних” [15, с. 89], а також

відстеження способів пізнання суті концепту та ідентифікація результату в мові [20, с. 97].

Концептуальний аналіз – швидше не окремий метод, а сукупність методик, пов'язаних спільною метою [17, с. 421], яка має ментальну абстраговану спрямованість і, як вважає С. А. Жаботинська, “реляційну модельність, схемність, вищий рівень категорійної абстракції ...” [2, с. 12-13]. Окремі вчені висловлюють думку про необхідність урахування в концептуальному аналізі досвіду моделювання різних систем репрезентації знань на мовному й текстовому матеріалі.

Розглядаючи три методи лінгвістичного дослідження – когнітивний, концептуальний і контенсивний – дослідник приходить до висновку, що вони знаходяться на різних рівнях: “когнітивний на точці логіки, концептуальний – слова, а контенсивний (як генетично найбільш ранній) – на роздоріжжі між логікою та словом”. За твердженням автора, жоден дослідник не застосовує у своїх працях “чистий метод”, отже, “відповідний напрямок гуманітарної науки не набув ще свого остаточного розвитку” [6, с. 113]. Автором статті усвідомлюється аналіз концептів як синтез методик, прийомів і процедур, ключові спроби дослідження якого зосереджені на інтерпретації ментальних і психічних процесів, відображених у свідомості індивіда й вербалізованих у мові. Цей метод сприяє вивченню й опису змісту та структури концепту, дослідженню різних моделей лінгвального вираження концептів, а саме їх моделювання. У цей спосіб аналізуються мовні явища, за якими стоять ментальні сутності – концепти, відображені в певній лінгвокультурі.

Концептуальний аналіз як метод експлікації концептів спрямований на висвітлення різних сторін концептів і прямо пропорційний інтерпретативній здатності й можливості структурування концепту. Будова концептів розуміється дослідниками неоднаково: наприклад, тришарова структура [18, с. 40], трикомпонентна структура [5, с. 77], констатується й відсутність жорсткої структури [16, с. 213] або структура концепту розуміється як сукупність ознак (мотивувальна, образна, понятійна, функціональна, категоріальна, символічна), необхідних для визначення предметів або явищ, співвіднесених як фрагменти картини світу [12, с. 152].

Сучасні вчені у структурі концепту виділяють такі базові конституенти, як образ, інформаційно-понятійний зміст і додаткові ознаки [16, с. 75]. Останні мають варіативний характер і трактуються як інтерпретаційне поле (З. Д. Попова, І. А. Стернін), ціннісний складник (В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін), квазізона та квазіекстразона (Г. Г. Слишкін), значущісний складник (С. Г. Воркачов), когнітивний і прагматичний імплікаціонал (М. В. Нікітін) тощо [16, с. 75].

У моделюванні концепту вчені відзначають суб'єктивний фактор: “концепт – явище свідомості й дослідник у будь-якому разі моделює концепт за непрямыми ознаками його прояву. Будь-яка модель концепту – це лише дослідницька модель” [16, с. 165]. На думку М. В. Піменової, структура концепту сформована шістьма класами ознак (мотивувальна, образна, понятійна, функціональна, категоріальна, символічна) [13, с. 125; 12, с. 152-153]. Виявлення структури концепту можливе завдяки спостереженню за сполучуваністю мовних знаків [14, с. 28].

Слід підкреслити, що дослідження концепту в сучасній лінгвістиці здійснюється на підставі з'ясування окремих його ознак. Зіставлення й вивчення різних ознак концептів “дозволяє виявити загальні та специфічні особливості народних (ненаукових) систем знань про внутрішній світ людини, а також зробити певні висновки про властивості національної ментальності” [15, с. 93].

Методика дослідження концептів, запропонована М. В. Піменовою, полягає в інтерпретації значень різних конструкцій, які об'єктивують характерні риси концептів; у визначенні частотних (що їх має більшість концептів) таксономічних характеристик і виявленні відповідно до них загальних типологічних ознак розгляданих одиниць. Завершальний етап становить узагальнення характерних рис концептів і виділення концептуальних структур, а також когнітивних моделей і мовних схем, які актуалізують ці концепти у відповідних мовах [14, с. 20].

Дослідження концепту й концептуальних структур, відповідно до методики М. В. Піменової, складається з таких етапів: визначення репрезентанта концепту, яким виступає ключове слово; формування корпусу фактичного матеріалу (тобто визначення компонентів слова репрезентанта концепту, або ключового слова, що відображено у словотвірному гнізді, стійких і вільних словосполученнях,

паремійному фонді, текстовій репрезентації); етимологічне вивчення ключового слова з метою ідентифікації мотивувальних ознак (цей етап включає аналіз етимологічних та історико-етимологічних лексикографічних джерел і виділення зразків з мовного матеріалу; визначається актуальність / неактуальність мовної картини світу); аналіз фактичного матеріалу щодо виявлення подібних концептуальних ознак (зокрема, ознаки живої й неживої природи), ці ознаки властиві певною мірою всім концептам; дослідження понятійних ознак, за основу якого беруть аналіз статей тлумачних словників та словників синонімів (останні – для виявлення додаткових понятійних ознак), пошук останніх на підставі відібраного мовного матеріалу й визначення їхньої частотності, що є значущим критерієм актуальності згаданих ознак для мовної картини світу; виявлення категоріальних ознак, зокрема: квалітативних, квантитативних, дименсіональних, темпоральних, просторових, ціннісно-оцінних, власне оцінних (необхідність опису цих ознак полягає в тому, що з їхньою допомогою можна визначити належність концепту “до певної сфери існування” й ідентифікувати місце концепту в ціннісній національній картині світу); дослідження символічних ознак із залученням тлумачних словників, мовного й етнографічного матеріалу та міфологічних і словників символів; дослідження сценаріїв (якщо є така можливість); аналіз стереотипів, які вдається виявити в певній лінгвокультурі (слід відзначити, що стереотипи властиві не всім концептуальним структурам); проведення психолінгвістичного експерименту; узагальнення проаналізованих ознак, які складають структуру концепту, а також кількісних показників у єдине ціле й опис цих даних на підставі частотності ознак, їхньої актуальності у викладеному матеріалі, виявлення певної національної специфіки та еквівалентності ознак [13, с. 125; 12, с. 149-151]. М. В. Піменова вважає, що дослідження структури концептів на різних етапах бажано проводити із залученням інформації з різних джерел і суміжних дисциплін: психології, філософії, етнології тощо. Варто зауважити, що простежується деяка двозначність у трактуванні концептуального аналізу як певного способу дослідження, який або ототожнюється з аналізом самих концептів або ж визначається як “аналіз за допомогою концептів або аналіз, що має своїми граничними одиницями концепти” [9, с. 117]. В. М. Телія,

розглядаючи концептуальний аналіз, об'єктом якого виступає концепт, зауважує: концептуальний аналіз здійснюється з метою “простежити шлях пізнання смислу концепту і записати результат формалізованою семантичною мовою” [20, с. 97]. Як і будь-який інший, концептуальний аналіз застосовує певний інструментарій та набір процедур. З концептів складається семантичний простір окремих лінгвосистем, і залежно від характеристик семантичного простору мови можна охарактеризувати “структури знань у їхньому конкретно-національному переломленні” [10, с. 5].

У сучасній когнітивній лінгвістиці є велика кількість підходів і методів опису та аналізу концептів, один із яких наведено в працях З. Д. Попової та І. А. Стерніна [11; 16; 19]. До уваги вчених підлягають принципи семантико-когнітивного вивчення концептів, яке складається з декількох основних етапів: “побудова номінативного поля концепту; аналіз і опис семантики мовних засобів, що входять до номінативного поля концепту; когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, що формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю; верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв мови; опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак” [16, с. 112 - 113]; “моделювання концепту (опис макроструктури концепту, опис категоріальної структури концепту, опис польової організації виявлених когнітивних ознак); загальні висновки про особливості досліджуваного концепту” [16, с. 164]. Варто зазначити роль четвертого етапу (а саме “верифікації отриманого когнітивного опису у носіїв мови”) й відзначити такі факти: в описі концепту дослідник завжди висловлює певний суб'єктивізм у виділенні та формулюванні когнітивних ознак, а на підставі спеціального експерименту підтверджується або спростовується релевантність визначення цих ознак, а також їхні особливі властивості в самій структурі концепту, завдяки чому стає можливим ранжування когнітивних ознак у концепті за яскравістю й виділення ядра й периферії (ближньої, далекої та крайньої) [16, с. 113].

Подальше дослідження концептів співвідноситься з відповідними цілями й завданнями і розвивається в таких двох напрямках: 1) когнітивно-семасіологічному (що передбачає аналіз семантики лінгвальних одиниць на підставі когнітивних даних; наприклад, “поняття когнітивної ознаки, класифікатора використовуються для

пояснення появи тих чи тих сем або семем, їх угруповань, змін у семантиці слова, перебудов семантики слова” [16, с. 113]); 2) лінгвоконцептологічному (що передбачає моделювання концепту, який виступає як одиниця свідомості). На цьому етапі моделювання визначаються параметри концепту як цілісного ментального утворення, що передбачає окремі стадії: аналіз макроструктури концепту (з’ясування окремих когнітивних ознак образних, інформаційних конститuentів і інтерпретаційного поля та виявлення їх співвідношення у структурі концепту); аналіз категоріальної структури концепту (встановлення ієрархії когнітивних класифікуючих ознак, які репрезентують концептуалізацію певного явища або предмета, та відображення концепту “як ієрархії когнітивних класифікаційних ознак”); аналіз польової організації виявлених когнітивних ознак (визначення ознак, структура яких складається з ядра, ближньої, далекої та крайньої периферії концепту, і репрезентація концепту у формі польової структури) [16, с. 113].

На основі семантико-когнітивного аналізу досліджується матеріал від змісту значень до змісту концептів у процесі особливого способу опису – когнітивної інтерпретації, яка є найважливішим і необхідним етапом дослідження результатів дефініювання семантики мовних одиниць [16, с. 140-141]. У межах семантико-когнітивного методу в сучасних дослідженнях простежується напрямок вивчення “від мови до концепту”, завдяки чому названий метод, що дозволяє виявити ознаки концепту і моделювати концепт, є найбільш надійним і достовірним [16, с. 214].

Концептосфера окремого народу складається із сукупності загальнонародних концептів, які є не статичними, а динамічними, оскільки вони розвиваються й їхні ознаки постійно змінюються. З метою найбільш повного й детального опису концептосфери народу необхідно залучати велику кількість дослідного матеріалу: енциклопедичний, лексикографічний, психологічний, асоціативний, тощо [16, с. 212].

Запропонована вченими семантико-когнітивна концепція вивчення лінгвосистеми заснована на вивченні співвідношення семантики мови з концептосферою певного народу, тобто на дослідженні семантичних процесів з когнітивними. При дослідженні лінгвокогнітивних процесів, застосовуваний вченими

семантико-когнітивний підхід функціонує з метою аналізу мовних засобів, що дозволяє в найбільш ефективний спосіб виявити ознаки концептів і надалі змодельовати концепт як одиницю концептосфери певного лінгвосоціуму [16, с. 214].

Огляд праць сучасних лінгвістів (В. І. Карасик, В. В. Колесов, О. С. Кубрякова, В. А. Маслова, М. В. Піменова, А. М. Приходько, О. О. Селіванова, Г. Г. Слишкін, І. А. Стернін, З. Д. Попова та ін.), у яких поширено питання концептуального аналізу, дозволяє виділити факт відсутності точного методу дослідження концептів у сучасних лінгвістичних студіях, а саме – наявності сукупності методик, прийомів і дослідницьких процедур, які в результаті намагаються охопити всі сфери існування та прояви концепту й концептуальних структур у різних формах і призводять до єдиної мети – дослідження ментальності (свідомості й пізнання) певного лінгвосоціуму. Так, Р. М. Фрумкіна зауважує: “...між різними авторами немає згоди в тому, який набір процедур слід вважати концептуальним аналізом, але немає згоди і в тому, що ж слід вважати результатом” [93]. В. І. Карасик також підкреслює правомірність різних підходів до вивчення концептів: “...мають цінність і спостереження, й інтроспективні визначення, й гіпотетичні моделі, й соціологічні та соціолінгвістичні експерименти, й аналіз значень слів, фразеологізмів, паремій, художніх і ділових текстів” [4, с. 121]; сфера концептів репрезентує сферу розуміння, відтак основним методом дослідження концептів вчений визнає інтерпретативний аналіз [4, с. 121]. О. С. Кубрякова вважає позитивним моментом “альтернативні способи опису” предметів і явищ дійсності, оскільки “вони повертають нас до онтологічно тотожних реалій, побачених людьми з різних боків і в різних аспектах...”, а також дозволяють усвідомити причини неоднакового сприйняття різноманітних явищ світу [57, с. 17]. Вивчення викладеного вище матеріалу дозволяє зробити ряд висновків і узагальнень.

Особливості сучасного напрямку когнітивної лінгвістики зумовлено категоріальним і термінологічним апаратом дослідження, визначенням основних завдань відповідного наукового напрямку, застосуванням міждисциплінарних методів, процедур тощо. Окремо слід відзначити використання різних методичних прийомів дослідження концептів і концептуальних структур.

Дослідники не виявляють єдності в поглядах на природу і статус концепту, оскільки його дефініція, основні конституенти, функції, титулювання, способи лінгвоапеляції трактуються сучасними вченими з різних сторін і в розумінні концепту є істотні відмінності. Більшість учених вважають концепт неоднорідним шаруватим утворенням і виділяють такі конституенти його структури, як образні, понятійні й додаткові (зокрема, ціннісні, інтерпретативні тощо). Слід відзначити також суб'єктивний характер моделювання концептів, яке безпосередньо пов'язане з кваліфікацією й компетенцією дослідника.

Моделювання концепту, в межах розглянутого семантико-когнітивного аналізу, побудовано на основі когнітивної інтерпретації та верифікації. Результат моделювання подано у вигляді вербалізованого опису концепту у формі польової структури. Найбільш оптимальною для подальших досліджень є комплексна методика, що включає як традиційні лінгвістичні методи дослідження (порівняльно-історичний, порівняльний, кількісний, структурний, дескриптивний тощо), так і нові для лінгвістики: прийоми семантико-когнітивного опису концептів (за З. Д. Поповою і І. А. Стерніним), принципи опису концептів і концептуальних структур, розроблені М. В. Піменовою.

Концептуальний аналіз мовних засобів об'єктивації етнокультурних концептів у системі полінаціональної англійської мови дає можливість відтворити як їх мовне вираження, так і ментальну, психічну специфіку ресурсів свідомості, аксіологічну й соціокультурну значущість концептів для окремих національно-лінгво-культурних спільнот (наприклад, у північноамериканському, азійському й африканському ареалах) і для англосаксонської лінгвокультури загалом, що й визначає перспективи подальших досліджень.

Концептуальний аналіз – головний метод логічного аналізу мови й когнітивної лінгвістики, що передбачає моделювання (із застосуванням різних метамов або природної мови) й опис концептів – інформаційних структур свідомості, що є структурованою сукупністю знань про об'єкт концептуалізації, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії різних пізнавальних механізмів [2, с. 261]. Концептуальний аналіз спрямований на виявлення змісту концептів, формалізацію

того, що притаманне інтуїції та наявне в колективному несвідомому й виражається мовленням. У практиці проведення концептуального аналізу найчастіше використовується поєднання аналізу на основі словникових дефініцій і аналізу контекстів [3, с. 85–86]. Беремо за основу методику, запропоновану В.І. Карасиком, який вважає, що концептуалізація дійсності здійснюється як позначення, вираження і опис [4, с. 109]. Позначення є виділенням того, що актуально для цієї лінгвокультури, і привласненням цьому фрагменту осмислюваної дійсності спеціального знаку [4, с. 109]. Вираження концепту – це уся сукупність мовних і немовних засобів, що прямо або непрямо ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст. Опис концепту – це спеціальні дослідницькі процедури тлумачення значення його імені і найближчих позначень [4, с. 110–111]. Також в роботі використовується методика концептуального аналізу, розроблена М.В. Піменовою, за якою виявляються етимологія слова-імені концепту і, відповідно, мотивуючі ознаки концепту; аналізуються словникові дефініції імені концепту, а також досліджуються синонімічні ряди імені концепту, як результат виявляються понятійні ознаки; розглядаються концептуальні метафори і як наслідок – виокремлюються образні ознаки, які слугують для створення цих метафор. При цьому М.В. Піменова зазначає, що концепт має певний зміст і структуру, представлену сукупністю концептуальних ознак: «Концепт – це деяке уявлення про фрагмент світу або частини такого фрагмента, що має складну структуру, виражену різними групами ознак, що реалізуються різноманітними мовними способами і засобами» [5, с. 113], «концептуальна ознака об'єктивується у закріпленій і у вільній формі сполучень відповідних мовних одиниць – репрезентантів концепту» [6, с. 8].

З утвердженням в лінгвокультурологічній дослідженні терміна «концепт» з'явилася форма наукового дослідження, названа концептуальним аналізом, коли об'єктом аналізу виступає концепт. Однак під «концептуальним аналізом» може підніматися і аналіз концептів, і аналіз, який має своїми граничними одиницями концепти. Н. І. Толстой вказує, що «подальша розробка проблеми значення йде в двох протилежних напрямках - по лінії структурування і диференціації видів значення і по лінії інтеграції, цілісного уявлення всієї семантичної сфери слова» [1]. Завданням

цілісного опису значення слова є виявлення внутрішніх зв'язків між усіма рівнями значення, виявлення «Логіки» образності, різних реальних і потенційних «со-значень» слова, закріплених за словом у свідомості носіїв мови і легко ними «Прочитується». Концептуальний аналіз, спочатку використовуваний філософами, в останні десятиліття активно використовується для виявлення мовного втілення утворень, багато в чому визначають своєрідність національний мовної картини світу. Р. М. Фрумкіною здійснена спроба систематизування досліджень, присвячених концептуальному аналізу [93]. Автором виділено три види концептуального аналізу. По-перше, об'єктом концептуального аналізу є складні ментальні утворення, що виражаються словами типу думка, знання, вірити, схожість, подібність і т.п. В якості вихідного матеріалу беруться фрагменти з різних текстів, в тому числі філософських, а інтерпретація смислів проводиться на основі особистого досвіду автора. По-друге, в якості вихідного матеріалу дослідження беруться численні і великі діагностичні контексти, взяті з текстів різного характеру, концептуальний аналіз виконується на основі нормативних лінгвістичних традицій, а особливість цього виду аналізу полягає в тому, що, за висловом Н. Д. Арутюнова, факти побачені «очима» нових концепцій, які формулюються в інших, ніж лінгвістичні, категоріях, ключовий момент тут - інтерпретація значення.

У третьому випадку допускається дослідження будь-якого мовного матеріалу без обмеження. Можна описати конкретну лексику, як спосіб вираження модальностей, феномени типу метафори і т.п. Головний метод в останньому випадку - інтроспекція дослідника. Саме такий метод використовується А. Вежбицькою, коли проводиться трансляція знання про об'єкті зі світу «Дійсність» в знання об'єкта в світі «Ідеальне». А. Вежбицька виходить з того, що мова служить для вираження значення, і саме в цьому Як він повинен бути розглянутий. Використання концептуального аналізу в лінгвокультурології пояснюється інтегративним характером цього наукового напрямку, прагненням піти від опису тільки структури мови в напрямку антропоцентрического опису [13]. У теоретичній лінгвокультурології можна зустрітися з методом історико-ретроспективного вивчення лінгвокультурної ситуації В. М. Шаклеїн, активно затверджується метод лінгвокультурного аналізу

«фразеологічного мови» В. Н. Телія. Концептуально-идеографический аналіз культурних концептів, запропонований В. Н. Телія, включає наступні етапи: виявлення всіх мовних одиниць (лексичних, фразеологічних і т.п.), які використовуються етносом для позначення культурного концепту; параметризації концепту по частинам; побудова концептуального каркаса і накладення на нього способів номінації концепту; виділення на основі «здорового глузду» таксономічних сіток всередині кожного з параметрів концепту і співвіднесення базової метафори з культурним стереотипом етносу [3]. Методика В. Н. Телія не передбачає розгляд концепту в діяхронічному аспекті. Говорячи про сучасні принципи концептуального аналізу, можна сформулювати наступні основні теоретичні положення, визнані переважною більшістю дослідників національної мови, зв'язок мови і культури, включеність мови в концептосферу культури. На сьогоднішній день можна говорити про різноманітні лінгвокультурологічні методики опису культурних концептів. Ці методики мають різні назви, відображаючи в своїх номінаціях або досліджуваний мовний матеріал, або ключові моменти проведеного аналізу. Концептуальний аналіз може базуватися на компонентному аналізі, оскільки виявлення комбінацій семантичних ознак дозволяє розкрити змістовний обсяг досліджуваних концептуальних величин, визначаючи їх місце в смисловому континуумі мови, робить їх впізнаваними в ряду інших концептів. В процесі концептуального аналізу лексем може використовуватися метод аналізу словникових дефініцій, заснований на уявленні про те, що в слові і його тлумаченні фіксуються результати когнітивних зусиль людини. Рядові носії мови, як правило, не співвідносять свої знання зі словниковим дефініціями, але словникове тлумачення представляє єдину можливість впритул побачити спектр позначеного словом концепту, виявити когнітивну структуру лексеми [4, с. 42]. Для виявлення концепту проводиться аналіз лексичного значення слова на основі принципів когнітивної семантики з використанням відповідного категоріального апарату. В рамках даного напрямку значення слова розкривається з точки зору переходу від реальної ситуації до висловлення про неї [5, с. 62-63]. Зіставляючи лексичну семантику і концептуальний аналіз, Н. І. Толстой зазначає, що, незважаючи на близькість цілей, вони в деякому сенсі протилежні:

перша йде від мовної форми (лексеми) до семантичному змісту, в той час як друга - «від одиниці сенсу - поняття, образу, концепту до мовних форм їх вираження» [1, с. 292]. У лінгвокультурологічній концепції Н. І. Толстого, мова трактується як «природний» субстрат культури, який пронизує всі її структури і служить інструментом «ментального упорядкування світу» і «засобом закріплення етнічного світобачення». Такий підхід передбачає взаємозалежність мови і невербальних реалізацій культури (слова і предмета, дії, зображення або обряду). Мова не тільки відображає культурну реальність, а й активно формує позамовні культурні коди, дослідження механізмів еволюції мови вимагає виявлення чинників, що знаходяться за рамками мови.

Отримуючи символічне значення, «реалія з позначається ... якими вона була для природної мови, перетворюється в знак, стає значущим, «словом» мови культури, в той час як яке називає її справжнє слово набуває вторинну, символічну семантику, стає знаком «Подвійно». Багат шаровість, багаторівневність знакових структур - невід'ємна властивість мови культури, що забезпечує смислової глибини культурних текстів» [1, с. 293].

У лінгвокультурології проводиться постійне співвіднесення мовних даних з іншими досвідченими даними, розгляд лінгвістичного матеріалу на широкому тлі культурологічного і психологічного плану. акцентується бачення світу крізь призму національної мови, коли мова виступає як виразник національної ментальності. Здатність мови впливати на формування і функціонування національної культури, етнічної психології досліджується етнолінгвістика, яка займається проблемами співвідношення мови і етносу, взаємодії мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників [6, с. 76-77]. У більш широкому сенсі етнолінгвістики розглядається як комплексна дисципліна, що вивчає за допомогою лінгвістичних методів змістовні пласти культури, народної психології та міфології. Визначальним фактором у об'єктивації концепту, є національна свідомість, орієнтоване на комунікацію.

У національній свідомості відбивається концептосфера народу, і порівняльне дослідження мовних концептів є спосіб моделювання національної мовної картини

світу. Ядерна частина мовного (і когнітивного) свідомості є спільною для представників переважної більшості людства в загальності людського мислення і універсальності процесу пізнання навколишнього дійсності.

Результати концептуального аналізу можна представити у вигляді, наприклад, списку, в кращому випадку - класифікаційного дерева або узагальнюючої моделі, що зв'язує атомарні смисли. Однак, оскільки концепти представлені як набір різнорідних величин з різним семантичним наповненням (лексика діє вибірково), реконструкція менталітету як набору концептів виявляється не цілком адекватною, рясніє лакунами. У кожній культурно-історичної парадигми виробляються свої уявлення про те, що в цьому світі є необхідним і реальним, а що випадковим та ілюзорним.

Отже, застосування названих методів і методик аналізу дозволяє здійснити комплексне дослідження концепту у дискурсі. В сучасних наукових дослідженнях концептів використання певних дослідницьких процедур та низки методів залежить від мети дослідження. Методика комплексного аналізу концептів та інтегрованого підходу до їх дослідження дає можливість виявити різноманітні мовні засоби репрезентації концепту, простежити частотність його реалізацій у дискурсі і, як результат, висвітлити особливості змісту і структури концепту.

2.3. Методика аналізу концепту «місто» у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»

Важливим завданням українського літературознавства за останні десятиліття стало переосмислення культурної спадщини світової художньо-естетичної думки загалом і нове розуміння творів українського красного письменства зокрема. Компаративістика - як галузь літературознавства також сприяє цьому.

Порівняльні методи, що базуються на вивченні контактено-генетичних зв'язків та типологічних особливостей у їх органічній цілісності, виявляють універсальні схожості та національні відмінності, загальні закономірності в розвитку естетичних явищ та їх художню особливість.

Відомо, що найважливіший критерій цінності доробку митців – загальнозначимий дискурс, який пронизує художню тканину творів, а водночас

індивідуально-своєрідні риси стають складовою частиною світового художнього розвитку.

Творчий феномен англійського письменника Ч. Діккенса викликав широкий відгомін на сторінках тогочасних видань і сьогодні є джерелом літературознавчих рефлексій. Вивчення художніх досягнень багатогранного талановитого митця, здається, ніколи не буде вичерпним, що демонструє журнал «Діккенсіана», який був заснований ще в 1905 році та продовжує видаватись у ХХІ сторіччі.

Зарубіжна та вітчизняна діккенсіана надзвичайно розмаїта, вона представлена великою кількістю монографій та статей. Серед англійських та американських дослідників: А. Адріан, П. Девіс, Дж. Кінсайд, Ф. Колінз, С. Маннінг, М. Слатер, Б. Харді, Дж. Честертон та багатьох інших. Вони торкалися різних аспектів творчості Ч. Діккенса. Зокрема А. Адріан звернув увагу на відтворення письменником стосунків між батьками та дітьми. Б. Харді досліджував проблему моральності в характерах Діккенсових персонажів, Ф. Коллінз з'ясовує роль освіти в художньому доробку англійського романіста. Натомість Дж. Кінсайд простежив майстерність митця у використанні засобів гумору, а С. Маннінг досліджував секрети іронії письменника, притаманні його «зрілим» творам.

Не втратили своєї наукової вартості монографії, написані російською мовою в кінці ХХ століття. Книги І. Катарського, Н. Михальської, М. Нерсесової, Т. Сільман, М. Тугушевої, Д. Урнова, Ю. Фрідлендера відзначаються ретельним аналізом мистецького доробку Ч. Діккенса, з'ясуванням становлення художньо-творчого методу та його органічних складових, зосередженням уваги на ідейно-тематичній та естетичній цінності творів, дослідженням жанрової специфіки літературної спадщини письменника. Україномовна діккенсіана представлена здебільшого статтями, за винятком хіба монографії З. Лібмана.

Окремі грані художньої майстерності Ч. Діккенса досліджували С. Гречанюк, В. Мацапура, І. Матвеєва, Л. Скуратовська, М. Стріха, К. Шахова.

Ч. Діккенс чутливо реагував на будь-які зміни в суспільному й культурному житті. Талановитий художник слова, який привернув увагу світової спільноти, не залишив байдужим також українське красне письменство, як і нашу широку читацьку

громадськість. Факти свідчать, що з творами англійця були знайомі Т. Шевченко, П. Куліш, М. Гоголь, М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка, О. Кривинюк, Т. Бордуляк. Є підстави припустити, що їх читали Лесь Мартович, В. Винниченко, бо в їхніх творах знаходимо смислові «перегуки» з художніми творами Ч. Діккенса. І. Франко зараховував англійського романіста до плеяди найталановитіших, відзначаючи, що він «буде рівночасно зрозумілий і цікавий не тільки для своїх найближчих земляків, але й для цілого цивілізованого світу», оскільки читачі найдуть у його творах «ті самі чуття, сумніви, страждання, симпатії, що становлять суть душі сучасного освіченого чоловіка». Виходячи з національних потреб, українська література XIX – XX ст. розвивалась значною мірою в руслі пошуків і здобутків європейського письменства, зокрема творчості Ч. Діккенса.

Вибір методів дослідження концепту «місто» в тексті художнього перекладу зумовлений потребою комплексного та системного опису цього явища відповідно до сформульованих у Вступі цілей та поставлених у роботі завдань. Їх реалізація потребує застосування таких методів дослідження:

1. Починаючи з опису базових значень імені концепту, використовуємо *компонентний метод* щоб встановити значення окремих сем із семантичного поля структур вираження досліджуваного концепту.

Нам вдалось розглянути низку реалій, проаналізувати їх образно-сміслову структуру та виділити ті одиниці, що несли смислове навантаження відповідне концепту «місто».

2. *Порівняльно-перекладознавчий аналіз* – залучено для аналізу оригіналу та перекладу роману Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста».

Звернувшись до цього методу дослідження ми визначили спільні та відмінні риси відтворення лексичних одиниць на позначення концепту «місто» цільовою мовою.

3. *Метод кількісних підрахунків* залучено до розрахунків частоти вживання концептуальних реалій, а також з метою встановлення частоти вживання окремих перекладацьких технік та прийомів для передачі реалій, що стали іменами концепту «місто».

Звернувшись до цього методу дослідження, ми виявили та зафіксували розбіжності в тексті оригіналу та тексту перекладу, оперуючи певними кількісними параметрами – релевантними для досягнення сформульованої в роботі мети та склали таблиці результатів проведеного кількісного аналізу.

На *першому етапі* розглядався зміст понять концепту «місто» у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». На цьому етапі було використано метод операціоналізації понять.

На *другому етапі* встановлені прийоми та способи перекладу лексичних одиниць на позначення концепту «місто». Цей етап дослідження потребував залучення класифікаційного і типологічного аналізу.

На *третьому етапі* дослідження ми змогли відібрати лексичні одиниці на позначення концепту «місто» в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Всього було виокремлено 94 випадків вживання реалій на позначення концепту «місто». На даному етапі було використано метод суцільної вибірки.

На *четвертому етапі* визначено класифікацію лексичних одиниць на позначення концепту «місто». Цей етап дослідження передбачав залучення порівняльно-перекладознавчого аналізу.

На *п'ятому етапі* було виявлено труднощі перекладу лексичних одиниць на позначення концепту «місто» на прикладі реалій, за допомогою компонентного методу. [Додаток В]

РОЗДІЛ 3

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ТА ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ «МІСТО» В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА «ПРИГОДИ ОЛІВЕРА ТВІСТА»

3.1. Лексичні трансформації як засіб відтворення урбаністичних мотивів у перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста»

Останнім часом вивченню перекладацьких стратегій приділяється велика увага практиками та теоретиками перекладу. Проблема перекладацьких трансформацій як проблема теорії та практики перекладу викликає великий інтерес з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, та набуває все більшої важливості. Серед них такі відомі лінгвісти, як Арнольд І. В., Бархударов Л. С., Гак В. Г., Комісаров В. Н., Латишев Л. К., Максимов С. Є., Рецкер Я. І., Семенов О. Л., Томахін Г. Д., Федоров А. В., Швейцер О. Д. та інші [5; 51].

Невід'ємною частиною перекладацької діяльності є трансформації. Актуальним також є питання використання перекладацьких трансформацій в текстах різних функціональних стилів мови. При перекладі текстів різних функціональних стилів перевага надається різним типам трансформацій, а тому доречним є проведення дослідження, метою якого є виявлення тих трансформацій.

Як відомо, основною метою перекладу є досягнення адекватності. Тому головною задачею перекладача являється те, що треба вміло використати необхідні перекладацькі трансформації для того, аби текст перекладу якнайкраще передавав все значення, що міститься в тексті оригіналу, включаючи всі відповідні норми мови перекладу.

За допомогою перетворення, здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць перекладу, що називаються - перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації являються особливим видом міжмовного перефразування, що суттєво відрізняється від трансформацій в рамках однієї мови.

Багатьма вченими-лінгвістами, розглядалось питання перекладацьких трансформацій. Дослідники пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною

перекладацького процесу та без використання трансформацій, неможливо надати адекватний переклад текстів. На думку В. М. Манакіна, «трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що призначена для передання» [67]. В. Н. Комісаров вважає, що «відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами» [51, с. 14]. За думкою С. Є. Максимова, переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так доцільно, наскільки можливо. Але цього можна досягнути, лише застосувавши певні семантичні або структурні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей в мовах, називаються трансформаціями в перекладі [31].

Переклад не може бути абсолютним аналогом оригіналу, а це означає, що головне завдання перекладача полягає в тому, щоб створити текст максимально наближений до оригіналу з точки зору структури, семантики та потенційного впливу на читача цього перекладу. Основна проблема полягає в тому, що між мовами оригіналу та перекладу не завжди можна знайти мовні зв'язки – структурні та семантичні аналоги: однакові моделі словосполучень або речень, повний збіг семантичних значень слів тощо. Саме тут перекладач має застосовувати перекладацькі трансформації.

Латишев Л. К. вважає що три основні причини використання перекладацьких трансформацій:

1) розходження в системах мов оригіналу та перекладу (в одній з мов може бути відсутня категорія, властива іншій мові; всередині однієї і тієї ж категорії членування різняться; зіставні лінгвістичні категорії не цілком співпадають за обсягом значення);

2) розходження норм в мовах тексту перекладу та тексту оригіналу (з порушенням норми ми стикаємось у тому випадку, коли суть висловлювання зрозуміла, однак викликає уявлення про невірність мови (нормативні відхилення));

3) незбіг узусу, діючого в середовищі носіїв мов оригіналу та перекладу (узус – правила ситуативного використання мови; відображає мовні звички та традиції даного мовного колективу) [28].

Загалом, трансформації, які використовуються під час перекладу, слід розглядати «з одного боку, як перефразовування тексту оригіналу засобами іншої мови, а з іншого – як адаптацію тексту перекладу до умов сприйняття повідомлення одержувачем перекладу» [24, с. 32]. Ми поділяємо думку науковців, що здійснення перекладацьких трансформацій – це творчий процес, пов'язаний з глибоким розумінням значення тексту однієї мови та вільним володінням виразними засобами іншої мови.

В залежності від характеру одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяються на стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні та граматичні. Суть стилістичних трансформацій міститься у зміні стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається. Морфологічні трансформації являють собою заміну однієї частини мови на одну чи на кілька інших частин мови. Суть синтаксичних трансформацій полягає у зміні синтаксичних функцій слів та словосполучень. Семантичні трансформації здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами тих ситуацій, що описуються. Лексичні трансформації становлять собою відхилення від прямих словникових відповідників та виникають, головним чином, тому, що об'єм значень лексичних одиниць вихідної та перекладної мов не співпадає. Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу.

Можемо розглянути підходи деяких науковців до визначення типів трансформацій. Як вважав В. Н. Комісаров, перекладацькі трансформації в залежності від характеру перетворень поділяються на лексичні (перекладацька транскрипція, транслітерація та перекладацьке калькування), граматичні (дослівний переклад, розчленування речень, об'єднання речень та граматичні заміни) та лексико-граматичні (прийом антонімічного перекладу, прийом описового перекладу та прийом компенсації) [21, с. 48]. Бархударов Л.С. вилідає наступні перекладацькі

трансформації: граматичні, серед яких перестановки, заміни, опущення та додавання; лексичні заміни (конкретизація та генералізація) та комплексні лексико-граматичні заміни (антонімічний переклад) [6, с. 89]. Відомий український перекладознавець С. Є. Максимов до перекладацьких трансформацій відносить лексичні та семантичні (генералізація, диференціація, конкретизація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсація та повна перестановка сегментів тексту), а також граматичні (переміщення, тобто зміна порядку слів та словосполучень, граматичні заміни, додавання та пропуски) трансформації [31]. Стосовно визначень інших прийомів перекладацьких трансформацій можна сказати, що вони збігаються з попередніми авторами.

Цілком зрозуміло, що людина, яка займається перекладацькою діяльністю, повинна прискіпливо добирати відповідні стилістичні засоби, щоб якомога ближче передати ідіолектні особливості вихідного тексту, наблизити переклад до специфіки національної ментальності того письменника, чий твір перекладається, та читачів, для яких він призначений.

Проблема індивідуально-художнього стилю, область між лінгвістикою і літературознавством, завжди цікавила дослідників. Її детальний розгляд веде до отримання багатої і різноманітної інформації, що міститься у художньому тексті. Беззаперечним видається той факт, що індивідуально-творче використання засобів мови несе на собі відбиток авторської індивідуальності, сукупності рис, властивих творцеві того чи іншого твору.

Творчий феномен англійського письменника-романіста Ч. Діккенса викликав широкий відгомін на сторінках тогочасних видань і сьогодні є джерелом літературознавчих рефлексій. Погоджуємося із думкою Л. Н. Богачевської про те, що вивчення художніх досягнень багатогранного талановитого митця, здається, ніколи не буде вичерпним, що демонструє журнал "Діккенсіана", який був заснований ще в 1905 році та продовжує видаватись у ХХІ сторіччі [2, 3].

У цьому контексті незайвим було б згадати й про ідіосинкразію творчого стилю видатного письменника. Так, на думку О. М. Телятникової, у Ч. Діккенса засоби

образності й виразності знаходяться на межі двох основних форм: гумору й сатири. При цьому більшість висловлювань тяжіють до іронічного висміювання [7, 27].

Художній переклад як різновид перекладацької діяльності є одним із проявів духовної культури, що й має розглядатися як головний функціональний компонент її складної системи. Провідна роль у ньому полягає у виявленні багатосторонніх зв'язків та відношень з навколишнім середовищем індивіда. Варто зазначити що переклад є максимально “фактичним”, однак основне в ньому – “відношення”: балансує між схожістю і відмінностями мов і культур він стає “третьою стороною”, яка набуває рис обох мовних і ментальних структур, узгоджуючи останні між собою [1, с. 92]. Відповідно першочерговим завданням перекладача є виявлення і правильне розуміння когнітивного простору автора, тобто сукупності знань та уявлень автора про світ, що відбиваються на когнітивному рівні семантики мовної одиниці.

Недарма Н. М. Любімов слушно зауважив, що знання людини об'єднуються в єдине ціле, що створює когнітивні одиниці. Як наслідок, процес сприйняття людиною світу – це віддзеркалення інформації, яка надходить крізь сенсорний канал на релевантні схеми, що зберігаються в пам'яті. Дійсність має відображення у свідомості людини, що створює розуміння картини світу. Оскільки людина пізнає та являється суб'єктом, а водночас і мовною особистістю, то вона адаптує свою внутрішню концептуальну систему до реального світу, розчленовуючи його на окремі фрагменти та кодує їх за допомогою мови. Тобто концептуальна картина світу відображається у мовній картині світу. Мовна картина світу – це не дзеркальне його відбиття, не фотографування, а результат складної та багатогранної інтерпретації окремих її фрагментів та елементів [26; 29]. Отже, перекладач має адаптувати свою внутрішню концептуальну систему до тієї культури, з якої перекладається художній твір, щоб точно відтворити не тільки вербальні одиниці певної етнокультурної спільноти, а й внутрішню систему персонажів і автора, висвітлити їхні думки, образи, які формуються у їхній свідомості. Такий процес у сучасній лінгвістичній науці називають “мовною локалізацією”, тобто культурною адаптацією продукту до особливостей країни, регіону чи групи населення. Явище мовної локалізації вивчають

сьогодні З. Бауман [13], та ін. Адаптація передбачає всебічне вивчення як вихідної, так і цільової культури з метою створення максимально точного та комунікативно рівноцінного тексту.

Однією з центральних проблем перекладу, є проблема еквівалентності. Одним із найголовніших завдань протягом усього розвитку лінгвістичної теорії перекладу, було виявлення еквіваленту. Диференційною ознакою перекладу, що відрізняє його від інших видів міжкультурної комунікації, є створення тексту, що замінюватиме (репрезентуватиме або заміщуватиме) оригінал у відповідному мовному та культурному оточенні [79, с. 75]. Таке визначення відбиває головну сутність як перекладу взагалі, так і локалізації, відповідно до чого переклад характеризується як процес, що перетинає не тільки мовні, а й культурні кордони, тобто містить і мовні, і позамовні аспекти. У зв'язку з цим переклад сьогодні не зводиться до розв'язання вузьколінгвістичних завдань, а характеризується міждисциплінарністю, ґрунтується на здобутках лінгвокультурології і когнітивістики, де перекладацький процес не може розцінюватися як суто мовна операція.

Через локалізацію виділяються два типи еквівалентності. Перший тип - підбір функціональних відповідників у мові перекладу. Інший тип еквівалентності пов'язується з процесом інтернаціоналізації та стосується підготовки вихідного тексту до початку здійснення перекладу за допомогою генералізації змісту повідомлень з метою експлікування значень у тексті оригіналу на різних рівнях – від поодиноких термінів до синтаксичних конструкцій. Отже, на рівні вихідного тексту створено передумови, які теоретично уможливлюють установлення еквівалентності між елементами тексту оригіналу та перекладу ще до початку роботи та незалежно від мови, якою цей текст повинен перекладатися.

Водночас для лінгвістичної теорії локалізації особливо важливим є прагматичний вимір “настанови на рецептора”, що був введений до визначення динамічної еквівалентності Ю. Найдю та Ч. Тейбером. За цим виміром поняття “динамічної еквівалентності” в перекладі протиставляється поняттю “формального відповідника”, у якому форми вихідного тексту механічно відтворюються в мові-рецепторі, що часто спричиняє викривлення змісту повідомлення та його

неправильне сприйняття. Таким чином, для локалізації мовних репрезентацій концепту одним з головних чинників є узгодження та повноцінне відтворення вторинної комунікативної ситуації відповідно до первинної, у якій всі текстові елементи узгоджуються за формою й змістом не тільки відповідно до оригіналу, але й між собою, відповідно до контексту.

Знання в людській свідомості організовуються завдяки найважливішому когнітивному процесу – концептуалізації. Концептуалізацією в когнітивній лінгвістиці вважається “понятійна класифікація, що полягає в розумінні певної інформації на основі виділення смислових компонентів у свідомості людини, що призводить до формування концептів, концептуальних структур та всієї концептуальної системи” [79, с. 81]. Після прочитання оригінального твору у свідомості перекладача поступово концептуалізуються нові уявлення, образи, знання. Сам перекладач стає героєм художнього твору та членом тієї ж лінгвокультурної спільноти. Тільки після процесу концептуалізації та категоризації, одного з головних способів організації знань, що відбивається в мовній категоризації, тобто фіксується за допомогою мови, перекладач може відтворити спосіб організації мислення особистості та його мовне вираження, адже мовна категорія також зазнає переосмислення і з позиції когнітивного підходу є віддзеркаленням людського досвіду.

Так, досліджуючи концептуалізацію, вчорні виявили, що результати когнітивної діяльності можуть пов’язуватися з утворенням системи змістів, тобто концептів, стосовно інформації про актуальне або можливе розташування об’єктів навколишнього світу у свідомості індивідуума. Дослідження концепту як об’єкта когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології й невичерпної одиниці перекладу припускає аналіз як на семантичному, так і на когнітивному рівнях. Однак якщо семантичний рівень дослідження значення та змісту мовних одиниць обмежується вивченням їх структурних характеристик, то когнітивний рівень передбачає вихід за межі саме мовного значення та аналіз співвідношення мовного значення й концептуального змісту, що передається окремим словом у системі мови й

мовлення [21, с. 13]. Вивчення мови на когнітивному рівні пов'язане з вивченням розумових і пізнавальних процесів людини.

О. Л. Бессонова зазначає, що “когнітивний підхід припускає, що в значення слова, крім ознак, достатніх для ідентифікації слова, входить також увесь комплекс знань і позамовний досвід мовної спільноти, сукупність лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації” [17, с. 36-37]. Справді просто перекласти мовні одиниці тексту недостатньо для адекватного сприйняття читачем тексту перекладу, оскільки не передається позамова інформація, досвід та знання народу, що не викликає жодних емоцій, переживань та уявлень у читача перекладеного тексту. Тому духовний обмін між різними етносами лише примножує здобутки людства загалом. Слід зауважити, що переклад продовжує буття твору й культури, є формою їхнього розвитку.

Однак для адекватного відтворення і передачі стилю художнього тексту розуміння та сприйняття когнітивних моделей і концептуальних схем замало, оскільки проблема етномовних відмінностей у баченні світу, що порушувалася неодноразово в дослідженнях С. Воркачова [38], О. Селіванової [58], П. Сисоєва [66] та ін., спричинена наявністю мовних картин світу, які мають відмінні риси для носіїв різних мов. Отже, “національно-мовна картина світу є певним вираженням засобами даної мови світосприйняттям та світорозумінням етносу, вербалізована інтерпретація мовним соціумом навколишнього світу і себе в цьому світі” [60, с. 6], тобто вона віддзеркалює особливості менталітету й культури. Як бачимо, мовна локалізація репрезентацій кожного специфічного концепту є невід'ємною в теорії і практиці художнього перекладу. Натомість важливим є підлаштування та адаптація їх відтворення під національні вимоги задля збереження комунікативного ефекту оригіналу в перекладі. Узагальнення подібних повідомлень та зведення їх до одної найбільш прийнятної форми вираження співвідноситься з поняттям “функціональних відношень” між мовними одиницями, описаним Ю. Найдю [41]. Згідно з Ю. Найдю, у процесі перекладу застосовується процедура “переструктурування” та зведення слів і словосполучень до “ядерних” чи “навколоядерних”, тобто таких, що є “найбільш простими з погляду структури та найбільш очевидними з погляду семантики” [59]. Щоб адекватно

відтворити художній текст, мовні репрезентації етнокультурно маркованих концептів варто поділити на ядерні та периферійні елементи. Такий поділ допомагає проникнути в глибинну структуру і літературного твору, і в культуру відповідного етносу.

Щодо лексичної наповненості творів Ч. Діккенса, то тут слід згадати про літературно-книжкову лексику. Коли літературно-книжкова лексика використовується у спілкуванні неофіційного характеру, вона набуває специфічного характеру, тобто починає виконувати стилістичні функції. Так, наприклад, мовний портрет містера Мікобера з твору Ч. Діккенса "David Copperfield" створюється використанням літературнокнижкової лексики (а також і іншими рисами письмового типу мови), що типізується, у звичайній побутовій ситуації.

Пронизані твори Ч. Діккенса й сленгізмами. Так, наприклад, "Скорочений словник сленгу" фіксує слово Scrooge у значенні "зла і скупа людина" з поміткою "сленг". Слово це утворене від імені героя твору Діккенса "A Christmas Carol".

Відомо, що наявні в мові прислів'я й приказки є засобами емоційної оцінки фактів об'єктивної дійсності. Їх використання у стилі художньої мови, у публіцистичному стилі, у стилі наукової прози і под. може розглядатися як застосування виражальних засобів мови.

Стилістичні синоніми зазвичай використовуються для того, щоб надати емоційного забарвлення висловлюванню. І. Р. Гальперін наголошує на особливостях використання цього прийому письменником.

На думку відомого лінгвіста, використання синонімів іноді окрім своєї смислової функції придбаває і ритміко-мелодійну функцію, як наприклад, в описі Скруджа у творі "Christmas Carol" у Ч. Діккенса: ... a squeezing, wrenching, grasping, scraping, clutching, covetous old sinner! [3, 26]

Як зазначає Ю. Чала, "у наш час актуальною залишається проблема перекладу творів, які належать до світової класики. Такий зоряний період в історії Британії в цілому, і в англійській літературі, зокрема, як Вікторіанство, на українському культурному тлі представлений дуже дискретно. З півсотні творів Чарлза Діккенса українською мовою перекладено лише півдесятка" [8, 125].

Ф. Р. Лівіс підкреслює майстерність володіння письменником "словом, фразою, ритмом, образом", а також легкість та свободу використання ним засобів англійської мови. Він впевнений, що в цьому йому не має рівних, крім Шекспіра, і, як висновок, стверджує: "Діккенс – великий поет" [11, 206]. Лівіс неодноразово підкреслює, що гнучкість мистецтва Діккенса належить багатому та поетичному мистецтву слова. Діккенс, проголошує критик, "не пише "поетичну прозу"; він пише з поетичною силою генія вербального вираження про те, що він так гостро відчуває.

Не можемо не погодитись із твердженням про те, що "для творів художньої літератури дія на читача залежить від літературних переваг тексту, які одержують більш менш широке визнання у читачів. Основне прагматичне завдання перекладу такого тексту полягає в тому, щоб створити на мові перекладу текст, що володіє здатністю чинити аналогічну художньо-естетичну дію на читача перекладу. Прочитавши в перекладі твори Шекспіра або Ч. Діккенса, читач повинен відчути силу літературного таланту автора оригіналу, зрозуміти, чому в себе на батьківщині він вважається великим драматургом, прозаїком або поетом. Якщо перекладачеві вдалося цього досягнути, можна говорити про адекватне відтворення комунікативного ефекту оригіналу" [4, 254].

Унаслідок свого маргінального положення Ч. Діккенс мав змогу сприймати багато соціолектів, ніколи не пізнаючи їх настільки, щоб користуватися ними "напрямую". У нього було те, що М. Бахтін називав "вмінням освоїтися зі словом як із об'єктом характерним і в той же час інтенціональним явищем", а це означає відчувати "внутрішню форму" у чужій мові та "внутрішню форму" своєї мови як чужої" [1, 179].

У наведеному уривку з роману "Пригоди Олівера Твіста" знаходимо велику кількість діалектизмів:

'That's acause they damped the straw afore they lit it in the chimbley to make 'em come down again,' said Gamfield; 'that's all smoke, and no blaze; vereas smoke ain't o' no use at all in making a boy come down, for it only sinds him to sleep, and that's wot he likes. Boys is wery obstinit, and wery lazy, Gen'l'men, and there's nothink like a good hot blaze to make 'em come down vith a run. It's humane too, gen'l'men, acause, even if they've stuck in the chimbley, roasting their feet makes 'em struggle to hextricate theirselves.' [104, 33].

У перекладі Ю. Лісняка це уривок було відтворено таким чином.

Порівняймо:

- Тільки через те, що дехто змочує солому, перше ніж підпалити її в каміні, щоб, гм, хлопець хутчіш вилазив, - пояснив Гемфілд. - Від вогкої соломи диму багато, а вогню ніякого, а самим димом хлопця не викуриш – він просто засинає, бо його хлібом не годуй, дай тільки поспати. Хлопці, вони, гм, дуже ледачі, їх, джентльмени, нічим не проймеш – не викуриш, окрім як добрячим вогнем. До того ж вогонь їм на користь, джентльмени, бува, часом застрянуть у димарі, досить їм припекти п'яти – і вони звідти кулею вихопляться [103, 33-34].

Загалом значення англійських діалектизмів було відтворено нейтральною лексикою в перекладі на українську мову.

Ми виявили, що в наш час є багато підходів щодо класифікації граматичних трансформацій. Але в нашому дослідженні ми використовуємо таку класифікацію відомого російського вченого-лінгвіста Бархударова Л. С., який всі види граматичних трансформацій, що використовуються при перекладі, звів до чотирьох елементарних типів, а саме: 1) перестановки (зміна розташування мовних елементів в тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу, тобто слів, словосполучень, частин складного речення); 2) заміни (заміна форми слова, частин мови, членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні, простого речення на складне, складного речення на просте, підрядного речення головним, головного речення підрядним, сурядності на підрядність, підрядності на сурядність, сполучникового типу зв'язку на безсполучниковий, безсполучникового типу зв'язку на сполучниковий); 3) додавання (відновлення при перекладі випущених в мові оригіналу «доречних слів»); 4) опущення (випущення тих чи інших «зайвих слів» під час перекладу) [6].

Необхідно зазначити, що перекладацькі трансформації в «чистому вигляді» зустрічаються нечасто. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто, наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація зазвичай може супроводжуватися лексичною тощо.

Переклад є складний процесом саме через цей складний комплексний характер перекладацьких трансформацій. Адекватності перекладу можна досягнути саме

завдяки вмілому використанню перекладацьких трансформацій, в тому числі й граматичних.

3.2. Відтворення реалій у перекладі роману «Пригоди Олівера Твіста»

В ході дослідження, ми виокремили приклади реалій, які було відтворено засобом вибору еквіваленту в українській мові.

1. Еквівалент:

(1) *'She was brought here last night,' replied the old woman, 'by the overseer's order.* [104; с. 7]

Її принесли вчора ввечері, – відповіла стара, – за наказом наглядача. [103; с. 6]

Так, реалія *overseer* має еквіваленти в словнику, такі як: *наглядач, контролер, надзиратель, вартівник* [45], в тексті перекладу перекладачем було застосовано саме варіант: *за наказом наглядача*. На думку перекладача, це є найбільш влучним еквівалентом який передає атмосферу та колорит часів 19 ст.

(2) *Wrapped in the blanket which had hitherto formed his only covering, he might have been the child of a nobleman or a beggar...* [104; с. 8]

Ще хвилину тому, загорнутий у ковдру, він міг бути і сином вельможі, і сином жебрака... [103; с. 8]

За матеріалами словника [45], реалія *beggar* має еквівалентні варіанти перекладу засобами лексем *жебрак, безхатько*. В тексті перекладу, було застосовано саме еквівалент *жебрак*, через те, що ця лексема притаманна саме художній літературі.

...and he was keeping it in the coal-cellar with a select party of two other young gentleman, who, after participating with him in a sound thrashing, [104; с. 13]

...що вели до вогкого й темного підвалу, так званої "кухні", за стіною якої містився вугільний льох. [103; с. 13]

Реалію *coal-cellar* було відтворено за допомогою еквіваленту застарілого вжитку *вугільний льох*. Саме використанням застарілого еквіваленту, перекладач створює атмосферу 19 сторіччя з лексикою, яка не завжди вживана в сучасних умовах.

(3) *...placed a seat for him; and officiously deposited his cocked hat and can on the table before him.* [104; с. 15]

...його трикутний капелюх і оздоблений галуном сюртук сяяли в промінні вранішнього сонця, дужою рукою він дімладно стискав ціпок. [103; с. 14]

За матеріалами словника [45], реалія *cocked hat* має еквівалентні варіанти перекладу засобами лексем *трикутний капелюх, трикутка*. В тексті перекладу, було застосовано еквівалент *трикутний капелюх*, це зумовлено тим що саме цей переклад є більш зрозумілішим читачеві.

(4) *...that the board had that very day arrived at a decision which would exercise the most material influence over all his future fortunes.* [104; с. 12]

...що тим часом рада ухвалить рішення, яке найістотнішим чином вплине на його подальшу долю. [103; с. 11]

Згідно варіантів перекладу словника [45], реалія *board* має кілька еквівалентів, одним з яких є реалія *рада*, яку і було застосовано в тексті перекладу.

(5) *It was rather expensive at first, in consequence of the increase in the undertaker's bill,* [104; с. 24]

‘Спочатку вона вимагала неабияких витрат, бо рахунок трунаря відразу виріс [103; с. 23]

За матеріалами словника [45], реалія *undertaker's bill* має такі варіанти перекладу, як *рахунок, чек на ім'я власника бюро ритуальних послуг, могильника, трунаря*. Отже, при перекладі, перекладач обрав еквівалент *рахунок трунаря*, через те, що саме цей еквівалент дає змогу читачеві більш глибоко зануритись в часи 19 ст.

(6) *...with a cabbage-stalk or two when he had disposed of the two sacks of soot with which the little cart was laden...* [104; с. 32]

...чи дістанеться йому капустияний качан, коли він доведе до місця призначення свій візок з двома мішками сажі... [103; с. 31]

Згідно варіантів перекладу словника [45], реалія *two sacks of soot* має еквівалент *два мішки сажі*, який і було застосовано в тексті перекладу.

(7) *And looking about him for the inkstand.* [104; с. 42]

Старий джентльмен облишив шукати чорнильницю [103; с. 41]

В перекладі [45], реалія *inkstand* має такі еквіваленти, як *прилад для письма, чорнильниця*. Перекладач застосував еквівалент *чорнильниця*. Причиною слугує те що в період 19 сторіччя, прибором для письма було перо, тож очевидно що перекладач обрав саме цей, застарілий, еквівалент.

(8) *...took counsel together on the expediency of shipping off Oliver Twist, in some small trading vessel bound to a good unhealthy port* [104; с. 103]

...якому-небудь вутлому торговельному суденці в якийсь прославлений, згубний для здоров'я порт. [103; с. 103]

За матеріалами словника [45], реалія *trading vessel* має лише один еквівалент, який і було застосовано перекладачем при перекладі: *торгове судненце*.

(9) *The die is the same as the porochial seal* [104; с. 58]

Штамп той самий, що й на парафіяльній печатці [103; с. 56]

Лексична одиниця *die* має багато еквівалентів в українській мові, наприклад: *померти, ризик, штамп, удача*. Якщо є багато еквівалентів які мають різні значення, обирається той, який буде відповідний до контексту. Одним з еквівалентних значень реалії *die* виступає український відповідник *штамп*, який підходить за контекстом та був застосований в українському перекладі.

(10) *...His mother being a washerwoman, and his father a drunken soldier...*[104; с. 66]

...мати його була праля, а батько — п'яниця-солдат... [103; с. 65]

Реалія *washerwoman* має еквівалентне значення в українській мові – *праля, прачка*. Можливі обидва представлені варіанти перекладу цієї реалії, але саме еквівалент *праля* було застосовано в тексті перекладу.

(11) *'You're a going to be made a 'prentice of, Oliver.* [104; с. 38]

Тебе, Олівере, віддають у науку. [103; с. 37]

Реалія *prentice* має в застарілому вжитку, еквівалент *віддати у навчання*. Отже, перекладач застосував саме застарілий відповідник так як ми вже зазначали, що його

перед перекладачем стояло завдання передати лексику тексту пп. 19 сторіччя.

(12) *...to keep the clergyman waiting.* [104; с. 78]

...а священик чекати не любить. [103; с. 77]

За матеріалами словника [45], реалія *clergyman* має такі еквіваленти, як *священик*, *духовний сан*, *релігійний діяч*. Один з цих еквівалентів було застосовано перекладачем при перекладі, а саме – *священик*, бо саме цей еквівалент являється є самим прийнятним в цьому випадку.

(13) *and the clerk, who was sitting by the vestry-room fire, seemed to think it by no means improbable that it might be an hour or so, before he came.* [104; с. 78]

...священика там ще не було, а паламар, що сидів біля каміна в ризниці, висловив припущення, що прийде він десь за годину. [103; с. 76]

Реалія *ризниця* виступає єдиним еквівалентним значенням реалії *vestry- room*, отже, перекладач застосував саме цей еквівалент.

(14) *...putting on his surplice as he came along.* [104; с. 79]

...віддав стихаря паламареві й пішов геть. [103; с. 78]

Реалія *surplice* має єдиний еквівалент церковного вжитку, який і було застосовано в тексті перекладу – *стихар*.

(15) *...now that his jealousy was roused by seeing the new boy promoted to the black stick and hatband...* [104; с. 84]

...адже новому учню дісталися чорна патериця й капелюх із стрічкою, а він, перший учень, так і лишився при старому картузі й шкір'яних штанях. [103; с. 83]

Реалія *stick* має багато еквівалентів, а саме – *смичок*, *ключка*, *патик*, *патериця*, *ціпок*. Було використано, на думку перекладача, найвлучніший еквівалент до контексту. Це застарілий еквівалент в українській мові – *патериця*.

(16) *that I could smash your head as if a loaded waggon had gone over it.*

[104; с. 101]

розчерепити її так, наче по ній проїхав навантажений віз. [103; с. 100]

За перекладом [45], реалія *Waggon* має еквіваленти *віз*, *фургон*. В тексті, реалію було відтворено за допомогою еквіваленту *віз*, через те що в романі описуються часи

19 ст.

(17) *He waited at the bottom of a steep hill till a stage-coach came up, and then begged of the outside passengers* [104; с. 107]

‘Біля підніжжя крутого горба він почекав, поки над’їде поштова карета, й попросив милостині в пасажирів, [103; с. 106]

Реалія *stage-coach* має еквівалентне значення в українській мові – *поштова карета*, яке є влучним згідно контекста, тож було застосовано в тексті перекладу.

(18) *So, she appropriated the greater part of the weekly stipend to her own use...* [104; с. 10]

Тим-то більшу частину тижневої платні вона вживала на власні потреби... [103; с. 11]

В тексті перекладу, спостерігаємо застосування такого варіанту відтворення реалії, як *weekly stipend*. Лексема *stipend* має такі словникові значення, як *платня, винагорода за працю; допомога (регулярна); пенсія; оклад; стипендія; грошове забезпечення* [45]. Отже, в тексті перекладу було застосовано еквівалент *платня*, згідно часів які описуються в тексті.

(19) *He had been crouching on the step for some time: wondering at the great number of public-houses (every other house in Barnet was a tavern, large or small) ...* [104; с. 23]

Довго сидів він отак, зіщулившись під дверима, дивуючись з того, як багато в цьому місті шинків (а в Барнеті що не дім, то шинок чи трактир), мляво стежачи за каретами... [103; с. 22]

За матеріалами словника [45], реалія *tavern* має еквіваленти *трактир, кабак, таверна, шинок*. В тексті, реалію було відтворено за допомогою еквіваленту *трактир* та додано значення *шинок*, щоб конкретизувати значення.

За допомогою еквівалентного перекладу було також відтворено і наступний приклад:

(20) *Proceeding which generally terminated in the landlady’s ordering one of the post-boys who were lounging about...* [104; с. 108]

...зрештою хазяйка заїзду наказувала якомусь із фореїторів... [103; с. 107]

В цьому випадку, реалія *the post-boys* була відтворена шляхом вибору еквіваленту – якомусь із фореїторів.

...apparently with the ultimated view of thrusting them into the pockets of his corduroy trousers... [104; с. 111]

...для того, щоб зручніше було тримати руки в кишенях своїх плисових штанив... [103; с. 111]

Реалія *corduroy trousers* була перекладена за допомогою еквіваленту в українській мові – *плисові штани*. Хоча лексема *corduroy* має також більш сучасне значення - «вельвет», але в часи 19 ст. це значення не використовувалось.

(21) *that is, if we can throw 'em upon another parish, which I think we shall be able to do, if they don't die upon the road to spite us.* [104; с. 4]

...звісно, якщо мені поталанить накинути їх якійсь іншій парафії і якщо вони на зло нам не вріжуть дуба дорогою. [103; с. 3]

Реалія *parish* має єдиний еквівалент - *парафія*, тож була відтворена саме цим еквівалентом.

(22) *while the other was perusing, with the aid of a pair of tortoise-shell spectacles, a small piece of parchment which lay before him.* [104; с. 40]

...один читав газету, а другий крізь окуляри в черепаховій оправі розглядав якийсь клапоть пергаменту. [103; с. 40]

В прикладі, наведеному вище, реалія *parchment* має еквіваленти: *пергаментний папір*, *пергамент*, *шкурка кавого бобу*. Ця реалія також була відтворена шляхом підбору еквіваленту, а саме - *пергамент*. Такий вибір пояснюється частим використанням саме лексичної одиниці «пергамент» в українській мові.

(23) *The tradesman leaves his counter, and the car-man his waggon; the butcher throws down his tray; the baker his basket; the milkman his pail; the errand- boy his parcels; the school-boy his marbles; the paviour his pickaxe; the child his battledore.* [104; с. 140]

Крамар кидає крамницю, візник — свого воза, м'ясник шпурляє свій лоток, пекар — коша, молочник — відро, розсильний — пакунки, школяр — свої мармурові кульки²⁰, каменярь — кайло, дитина — свій волян. [103; с. 139]

Реалію *battledore* було відтворено шляхом підбору до неї більш точного та конкретного еквівалентного варіанту перекладу: *волян*.

(24) *errand-boy* [104; с. 140]

«розсильний» [103; с. 138]

Реалія *errand-boy* в українській мові має наступні еквіваленти: *поручник, розсильний, хлопчик на побігеньках*. В прикладі 24, за допомогою еквівалентного перекладу було відтворено реалію, *errand-boy*, був використан саме варіант «розсильний».

Транскрибування:

В ході дослідження, ми виокремили застосування прийомів транскрипції:

(25) *two ounces and a quarter of bread* [104; с. 25]

‘Дві з чвертю унції хліба’ [103; с. 25]

(26) *Not a farthing more* [104; с. 36]

Не додаю ні фартинга’ [103; с. 36]

Так, за допомогою транскрибування було відтворено найменування такої міри, як *ounce* – унція. Також, було транскрибовано назву англійської монети *farthing* – фартинг.

2. Калькування:

Прийом калькування було застосовано в 4-х випадках:

(27) *and in this workhouse was born...* [104; с. 3]

‘І в цьому робітному домі...’ [103; с. 2]

Так, в прикладі спостерігаємо реалію *workhouse*, яка була відтворена за допомогою буквального перекладу – *робітний дім*.

(28) *With the slice of bread in his hand, and the little brown-cloth parish cap on his*

head, Oliver was then led away by Mr. Bumble from the wretched home where one kind word or look had never lighted the gloom of his infant years. [104; с. 19]

Із скибкою хліба в руці і в коричневій парафіяльній шапочці Олівер пішов з містером Бамблом з осоружного дому, де безрадісні літа його дитинства жодного разу не були зігріті ласкавим словом чи тепліш поглядом. [103; с. 18]

В прикладі, наведеному вище, реалія *brown-cloth* була відтворена за допомогою буквального перекладу – *коричнева*, хоча згідно словникового значення, реалія *brown-cloth* може бути перекладена, як *небілена тканина*; *ляна підкладкова тканина*.

(29) *An unfinished coffin on black tressels, which stood in the middle of the shop, looked so gloomy and death-like that a cold tremble came over him, every time his eyes wandered in the direction of the dismal object [104; с. 60]*

Незакінчена труна, що стояла на чорних козлах посеред кімнати, мала такий моторошний вигляд, що Олівер здригався всім тілом щоразу, як погляд його падав на цю страшну річ: йому здавалося, що от-от якась постать повільно підведе з неї голову — і він збожеволіє з жаху. [103; с. 56]

Приклад демонструє буквальний переклад реалії *black tressels*– *чорні козли*, в той час як можливим представляється використання таких значень реалії *tressels*, як *підпорки*, *ліса*, *підмостки*. [45] Згідно контексту перекладач вирішує використати буквальний переклад.

(30) *I suppose you don't know what a beak is, my flash com-pan-i-on. ' [104; с. 111]*

Але, здається, — додав він, побачивши, що Олівер не зрозумів його, — ти, друзяко, не знаєш, хто такий дзьоб. [103; с. 110]

В прикладі спостерігаємо застосування буквального перекладу опису носу судді – *a beak* – *дзьоб*, хоча перекладач міг застосувати такий варіант перекладу, як *гачкоподібний ніс*. Але в такому випадку, колорит реалії було б упущено, так як *a beak* – це прізвисько судді, що зумовлює вибір технології перекладу.

3. Функціональний аналог:

Значну кількість реалій першої половини 19 ст. було відтворено за допомогою функціонального аналогу. Так, в більшості випадків, перекладач добирав відповідне за змістом слово або словосполучення, не маючи еквіваленту в українській мові. В усіх випадках, аналог реалій пп. 19 ст. викликав у читача перекладу ті ж емоції, що й у носія англійської мови.

(31) *'Lord bless her dear heart, when she has lived as long as I have, sir, and had thirteen children of her own, and all on 'em dead except two, and them in the wurkus with me, she'll know better than to take on in that way, bless her dear heart! Think what it is to be a mother, there's a dear young lamb do'.* [104; с. 6]

От коли вона проживе стільки, як я, та приведе тринадцятеро діточок, та з них виживуть лише двоє, та й ті скнітимуть, як і мої, з матір'ю в робітному домі, отоді їй буде не до смерті! [103; с. 6]

Реалія *wurkus* не має жодного відповідника в українській мові. Ця реалія навіть не має словникового значення – її не зафіксовано в жодному з англійських довідкових джерел. Ця реалія є виключно авторською, вона передає вимову носіїв англійської мови пп. 19 сторіччя, які вимовляли слово *workhouse* як *wurkus*. Отже, подібну реалію перекладач міг відтворити лише аналогом в українській мові – *вробітному домі*, але при цьому, національний колорит реалії було втрачено.

(32) *Give it a little gruel if it is.* [104; с. 7]

Якщо розкричиться, дайте йому кашки. [103; с. 7]

Реалію *gruel* було відтворено відповідним за змістом аналогом *кашка*.

(33) *But now that he was enveloped in the old calico robes which had grown yellow in the same service...* [104; с. 8]

А тепер, коли його убрали у блаженку, пожовклу від неодноразового вжитку коленкорову сорочину... [103; с. 7]

Реалія *the old calico robes* була відтворена словосполученням-аналогом в українській мові – *блаженка коленкорова сорочина*. Національний колорит було

втрачено, але перекладачеві вдалось справити на читача перекладу ідентичне з читачем оригіналу враження.

(34) ...*telling him it was a board night, informed him that the board had said he was to appear before it forthwith.* [104; с. 20]

Як бідл повернувся й оголосив, що зараз відбувається засідання ради... [103; с. 19]

В українській мові відсутній еквівалент для відтворення реалії *board night*, отже, перекладач застосував аналог *Засідання ради*, при чому колорит реалії було втрачено.

(35) '*So you'll begin to pick oakum to-morrow morning at six o'clock,* [93; с. 22]

Тому ти завтра ж із шостої ранку почнеш микати мички... [103; с. 22]

В тексті оригіналу, спостерігаємо застосування такої реалії, як *to pick oakum*, яка має словникове значення *щипати клоччя паклі* [45]. Перекладач обирає застосування українського аналогу, який буде, на думку перекладача, більш зрозумілим українському читачеві: *Микати мички*.

(36) '*Pull that cap off your eyes, and hold up your head, sir.*' [104; с. 19]

Відсунь з очей картуз і тримай вище голову! [103; с. 18]

Цікавий приклад демонструє переклад реалії *cap*. Так, ця реалія має значну кількість еквівалентів. Лексема, в її первинному вигляді, не представляє собою реалію, так як являє собою звичайне поняття, яке має еквіваленти в українській мові. Перекладач же добирає для її відтворення український аналог *картуз*, для того, щоб більш чітко обмалювати предмет одягу початку 19 ст.

(37) ...*at last they got so voracious and wild with hunger, that one boy, who was tall for his age, and hadn't been used to that sort of thing (for his father had kept a small cook-shop), hinted darkly to his companions, that unless he had another basin of gruel per diem, he was afraid he might some night happen to eat the boy who slept next him...* [104; с. 26]

...врешті вони зовсім здичавіли з відчаю, і один хлопець, рослявий як на свій вік і не звиклий до таких мізерних порцій (його батько тримав колись невелику харчевню), похмуро натякнув товаришам, що, коли йому не даватимуть щодня додаткової миски каші, він, чого доброго, з'їсть уночі сусіда... [103; с. 24]

При перекладі реалії *cook-shop*, перекладач добирає застарілий аналог

харчевня, який вживався в пп. 19 сторіччя, але наразі вийшов з ужитку. Таким способом, перекладач засобами української мови реалізує лексичні особливості пп. 19 сторіччя Англії.

(38) *He had been crouching on the step for some time: wondering at the great number of public-houses...* [104; с. 109]

Довго сидів він отак, зіщулюючись під дверима, дивуючись з того, як багато в цьому місті шинків... [103; с. 108]

Приклад 38 демонструє такий само спосіб перекладу, як і приклад 37. Так, перекладач застосовує український аналог застарілого вжитку, для того, щоб справити на читача перекладу таке ж враження, яке справляє оригінал на носія мови.

(39) *It was a regular place of public entertainment for the poorer classes; a tavern where there was nothing to pay; a public breakfast, dinner, tea, and supper all the year round; a brick and mortar elysium, where it was all play and no work.* [104; с. 23]

Справді-бо, робітний дім став для них постійним місцем розваг; тут була безплатна їдальня, тут давали задарма сніданок, обід, чай і вечерю цілісінький рік; одне слово, то був рай із цегли й вапна, де щодень свято й ніякої роботи. [103; с. 56]

В прикладі, перекладач застосовує український аналог до реалії *a tavern* – *їдальня*, при чому колорит реалії втрачається.

(40) *...and with a corn-factor to supply periodically small quantities of oatmeal ...* [104; с. 24]

...та з бакалійником — на регулярне постачання невеликої кількості вівсяного борошна... [103; с. 24]

Вищенаведений приклад демонструє застосування української реалії *бакалійник* як аналогу англійської реалії *a corn-factor*. Так, англійська реалія має словниковий варіант перекладу, такий як *торговець зерном* [45].

Але на думку перекладача, аналог більш яскраво передає реалію Англії першої половини 19 сторіччя.

(41) *...and the clerk, who was sitting by the vestry-room fire, seemed to think it by no*

means improbable that it might be an hour or so, before he came. [104; с. 78]

*...а паламар, що сидів біля каміна в ризниці, висловив припущення, що прийде він
десь за годину* [103; с. 76]

В прикладі, було застосовано переклад реалії *clerk* за допомогою українського аналогу паламар, який має значення *служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; дячок, псаломщик, причетник* [43]. Вибір перекладача зумовлено тим, що для українського читача, український аналог буде більш зрозумілим, ніж транслітерація англomовної реалії.

Назви англійських мідяних та срібних монет також було перекладено за допомогою аналогу (45, 46):

(42) *I'm at lowwater - mark myself—only one bob and a magpie...* [104; 112]

*Тебе треба підхарчити, і ми це зараз зробимо. В мене самого тепер
кишеня вітром підбита, тільки й маю, що срібняка й мідяка...* [103; с. 111]

(43) *magpie* [104; с. 112]

‘мідяк’ [103; с. 110]

(44) *He wore a man's coat, which reached nearly to his heels.* [93; с. 111]

*На ньому був сюртук з плеча дорослого чоловіка, що сягав йому до
п'ят.* [103; с. 110]

В прикладі 44 також спостерігаємо застосування українського аналогу при відтворенні англomовної реалії *a man's coat*. Так, перекладач міг би застосувати еквівалентний переклад ‘пальто’, або ‘піджак’, але з огляду на контекст, мова йшла про бідну людину. Отже, на початку 19 сторіччя, бідна людина не могла дозволити собі мати піджак або пальто. Таким чином, перекладач застосовує аналог, який представляє собою застарілий варіант назви верхнього одягу простолюдина: *сюртук*.

Назви професій (48–51) також було відтворено за допомогою українських аналогів:

(45) *He would make a delightful mute, my love.* ' [104; с. 68]

З нього, голубонько, був би чудовий плакальник. [103; с. 11]

(46) *Good, strong, wholesome medicine, as was given with great success to two Irish*

labourers and a coal-heaver... [104; с. 71]

Чудові, сильнодіючі, цілющі ліки, які лише тиждень тому поставили на ноги двох ірландських чорноробів і вугляра! [103; с. 30]

It chanced one morning, while Oliver's affairs were in this auspicious and comfortable state, that Mr. Gamfield, chimney-sweep, went his way down the High Street, deeply cogitating in his mind his ways and means of paying certain arrears of rent, for which his landlord had become rather pressing. [104; с. 31]

Одного ранку, коли Олівер перебував у такому-от чудовому, блаженному стані, містер Гемфілд, сажотрус, простував по головній вулиці містечка, напружено міркуючи про те, як би заплатити за квартиру, бо останнім часом хазяїн напосідав на нього аж надто настирливо. [103; с. 30]

(47) *'And they made it a special verdict, I think,' said the undertaker, 'by adding some words to the effect, that if the relieving officer had' [104; с. 51]*

А крім того, вони, здається, ухвалили окрему постанову, — вів далі трунар. — Мовляв, якби парафіяльний урядовець, зобов'язаний наглядати за бідними. [103; с. 56]

(48) *Mr Bumble lifted off his cocked hat; took a handkerchief from the inside of the crown; wiped from his forehead the perspiration which his rage had engendered; fixed the cocked hat on again; and, turning to the undertaker, said... [104; с. 52]*

Містер Бамбл скинув трикутного капелюха, витяг із наголовка хусточку, стер піт, що від злості виступив у нього на лобі, знову надів капелюха й звернувся до трунаря вже спокійнішим тоном... [103; с. 52]

В прикладі, реалія *the crown* була відтворена як наголовок, що свідчить про застосування функціонального аналогу під час перекладу.

(49) *and disclosed to great advantage his flapped waistcoat and drab plush knee-breeches [104; с. 54]*

...які, розлітаючись, відслоняли в усій красі жилет з вилогами й коричневі плісові штани до колін. [103; с. 56]

Вищенаведений приклад демонструє застосування перекладу засобом вибору функціонального аналогу: *flapped waistcoat* – *жилет з вилогами*.

(50) *day-book* [104; с. 56]

‘Облікова книга’ [103; с. 56]

В прикладі 50 також було застосовано ще один приклад застосування функціонального аналогу. Так, реалія *day-book* була відтворена як ‘облікова книга’.

(51) *A great many of the tenements had shop-fronts...* [104; с. 73]

Колись на перших поверхах цих будинків містилися крамниці... [103; с. 73]

Реалія *shop-fronts* була відтворена за допомогою українського аналогу *крамниці*.

(52) *An old woman, too, had drawn a low stool to the cold hearth, and was sitting beside him.* [104; с. 74]

Поряд з ним, присунувши до каміна ослінчик, сиділа стара жінка. [103; с. 56]

Реалію *low stool* було відтворено шляхом підбору українського аналогу – *ослінчик*.

4. Описовий переклад:

В окремих випадках, в тексті перекладу було застосовано описовий переклад. Так, розгорнуті словосполучення допомагають розкрити зміст реалії, коли відтворити її за допомогою слова чи словосполучення не можливо.

(53) ‘*It’s all over, Mrs. Thingummy!*’ said the surgeon at last [104; с. 7]

Ні, це кінець, місіс... не знаю, як вас звати, — мовив нарешті лікар. [103; с. 6]

В тексті представлено приклад, в якому перекладач описує значення реалії *Mrs. Thingummy*. Не маючи ні відповідника, ні аналогу, перекладач передає зміст реалії за допомогою її опису – *місіс... не знаю, як вас звати*.

(54) *relates how Oliver Twist was very near getting a place which would not have been a sinecure* [104; с. 29]

Оповідє про те, як Оліверові Твісту мало не дісталось місце, аж ніяк не райське [103; с. 26]

Реалія *sinesure* в словниковому значенні представлена як *легка робота, кормушка*. Для більш яскравої передачі реалії, автор описує її як *райське місце* – місце, де можна мати добробут, виконуючи легку роботу.

(55) *'I kicked,' replied the charity-boy.* [104; с. 63]

Я грюкав ногами, — відповів хлопець з притулку. [103; с. 62]

Значення реалії *charity-boy* також було відтворене за допомогою описового перекладу. Так, відтворюючи дослівне значення реалії, перекладач отримав би 'хлопчик благодійності (милосердя)', що не несе для українського читача семантичного навантаження, релевантного тексту оригіналу. Отже, перекладач застосовує описовий переклад – *хлопець з притулку*.

5. Трансформаційний переклад:

Кілька випадків перекладу реалій було представлено за допомогою трансформаційного перекладу. Так, перекладач перебудував синтаксичну структуру речень, вдаючись до лексичних заміन, змінюючи частину мови оригіналу.

(56) *There being nobody by, however, but a pauper old woman, who was rendered*

(57) *rather misty by an unwonted allowance of beer...* [104; с. 5]

Та що поряд не було нікого, крім старчихи, в голові якої туманилося від кількох кухлів пива... [103; с. 5]

Так, реалію *a pauper old woman*, яка представлена словосполученням з 3 слів, перекладач відтворив за допомогою лише одного іменника – *старчиха*.

(58) *Make a bow to the gentleman* [104; с. 18]

'Вклонися джентльменові' [103; с. 17]

Реалію-словосполучення *Make a bow* (дієслово + іменник) було відтворено за допомогою дієслова *вклонися*.

(59) *Oliver, being left to himself in the undertaker's shop, set the lamp down on a workman's bench, and gazed timidly about him with a feeling of awe and dread, which many people a good deal older than he will be at no loss to understand.* [104; с. 60]

Залишившись на самоті в майстерні трунаря, Олівер поставив лампу на

верстат і озирнувся довкола з тим почуттям побожного страху, яке легко зрозуміють і люди, набагато старші за нього. [103; с. 56]

Реалію *workman's bench* (прикметник + іменник) було відтворено за допомогою іменника *верстат*.

6. Опущення:

Опущення реалій в перекладі також представлено в тексті українського варіанту:

(60) *Sevenpence-halfpenny's worth per week is a good round diet for a child...* [104; с. 10]

Сім з половиною пенсів на тиждень — це чималі гроші на утримання дитини [103; с. 9]

Так, в тексті перекладу спостерігається опущення реалії *penny*. —

(61) *...Mrs. Mann, the good lady of the house, was unexpectedly startled by the apparition of Mr. Bumble, the beadle, striving to undo the wicket of the garden-gate.* [104; с. 13]

...вони, мовляв, голодні, — коли раптом за парканом появився парафіяльний бідл містер Бамбл і почав торгати хвіртку, намагаючись її відчинити. Місіс Менн, статечна господиня цього закладу, обмерла від несподіванки. [103; с. 13]

В прикладі 61 спостерігається опущення реалії *the garden-gate*.

7. Семантичний неологізм:

Два випадки, виокремлені з тексту перекладу, демонструють відтворення реалій за допомогою створення семантичного неологізму:

(62) *The room in which the boys were fed, was a large stone hall, with a copper at one end: out of which the master, dressed in an apron for the purpose, and assisted by one or two women, ladled the gruel at mealtimes.* [104; с. 25]

В одному кутку стояв казан, і з цього казана у встановлені години наглядач у фартусі за допомогою однієї-двох богаділок насипав черпаком кашу. [103; с. 25]

(63) *He wants the stick, now and then.* [104; с. 37]

Час від часу пригощайте його дрючком. [103; с. 36]

В прикладі 67, було створено семантичний неологізм *богаділки*, а в прикладі 63 – семантичний неологізм *дрючок*.

8. Контекстуальний переклад:

Значну кількість прикладів було відтворено за допомогою контекстуального перекладу – заміни словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно пов'язаною з нею.

(64) *...the orphan of a workhouse — the humble, half-starved drudge* [104; с. 8]

...сирота з робітного дому, безрідний, вічно голодний злидень [103; с. 9]

Так, у вищенаведеному прикладі, реалія *the humble, half-starved drudge*

була відтворена контекстуальною заміною *безрідний, вічно голодний злидень*.

(65) *For the next eight or ten months, Oliver was the victim of a systematic course of treachery and deception.* [104; с. 9]

Протягом наступних восьми-десяти місяців Олівер був жертвою систематичного шахрайства й облуди. [103; с. 8]

Приклад також демонструє відтворення реалії *treachery and deception*

шляхом контекстуальної заміни *шахрайства й облуди*.

(66) *We name our fondlings in alphabetical order.* [104; с. 17]

Ми даємо прізвиська нашим підкидькам за абеткою. [103; с. 17]

Реалія *fondling* має словникове значення *улюбленець, ласка*. В тексті перекладу, було залучено трансформацію контекстуальної заміни – реалія відтворена за допомогою лексеми *підкидьок*.

(67) *'Juries,' said Mr. Bumble, grasping his cane tightly, as was his wont when working into a passion: 'juries is ineddicated, vulgar, grovelling wretches.* [104; с. 15]

Присяжні, — гримів містер Бамбл, стискаючи ціпок, як завжди, коли переймався гнівом, — присяжні — це темні, паскудні, нікчемні людиці! [103; с. 15]

Згідно словникового перекладу, реалія *can* має такі еквіваленти, як: *бляшана коробка; консервна коробка; бляшана банка; днище; дно; закритий металевий*

контейнер; контейнер зі знімною кришкою [45]. Отже, в тексті перекладу було здійснено контекстуальну заміну.

(68) *A council was held; lots were cast who should walk up to the master after supper that evening, and ask for more; and it fell to Oliver Twist.* [104; с. 26]

Вони кинули жеребок кому сьогодні ж після вечері йти до наглядача просити добавки. І жеребок випав Оліверу Твісту. [103; с. 26]

Текст перекладу демонструє застосування контекстуальної заміни *вони кинули жеребок*, так як еквівалентний переклад виразу *a council was held* недоцільний, коли мова йде про «нараду» хлопців, які обирають того, хто піде просити добавки до обіду. Отже, виходячи з контексту твору, перекладач застосовує контекстуальну заміну.

(69) *In pursuance of this determination, little Oliver, to his excessive astonishment, was released from bondage, and ordered to put himself into a clean shirt.* [104; с. 37]

На виконання ухваленого рішення малого Олівера, вкрай здивованого, випустили з карцера й наказали надягти чисту сорочку. [103; с. 36]

Реалія *bondage* має такі варіанти перекладу, як: *рабство (keep in perpetual bondage – тримати у вічному рабстві; тримати у вічній залежності); кріпосний стан; залежність; кабала; неволя* [45].

В тексті перекладу застосовано контекстуальну заміну – *bondage – карцер. Oliver was ordered into instant confinement* [104; с. 28]

Олівера наказано було негайно кинути в карцер [103; с. 27]

Реалія *confinement* має такі словникові варіанти перекладу, як: *тюремне ув'язнення; обмеження* [45]. Отже, в тексті перекладу, спостерігаємо контекстуальну заміну – *карцер*.

(70) *...and disclosed to great advantage his flapped waistcoat and drab plush knee-breeches.* [104; с. 54]

...які, розлітаючись, відслоняли в усій красі жилет з вилогами й коричневі

плисові штани до колін. [103; с. 56]

Виходячи зі словникового значення, реалія *drab* має такий варіант перекладу, як *брудно-жовто-коричневий; блідо-коричневий [45]*. Так, перекладач застосовує контекстуальну заміну при перекладі цієї реалії, а також, реалії *knee-breeches*.

(71) *brat* [104; с. 13]

підкидьок [46; с. 12]

Згідно словника [45], переклад реалії *brat* може бути здійснено за допомогою еквівалентів *погано вихована дитина, бешикетник*. В українському перекладі застосована контекстуальна заміна – *brat – підкидьок*.

Assisting Oliver to rise, the young gentleman took him to an adjacent

chandler's shop... [104; с. 112]

Допомігши Оліверові підвестись, юний джентльмен завів його до найближчої крамнички... [103; с. 110]

За перекладом [45], реалія *chandler's shop* може бути відтворена, як *свічковий фабрикант; торговець свічками; дрібний торговець; свічник*. Перекладач же застосовує реалію *крамничка*, використовуючи в цьому випадку контекстуальну заміну.

Приклади застосування контекстуальної заміни представлено також в уривках 79 – 81:

(72) *There were some ragged children in another corner; and in a small recess, opposite the door, there lay upon the ground, something covered with an old blanket. [104; с. 61]*

В іншому кутку тулились одне до одного кілька обідраних дітлахів, а в маленькому _____закапелку навпроти дверей лежало щось, накрите старою ковдрою. [103; с. 60]

(73) *...left to the tender mercies of churchwardens and overseers [104; с. 8]*

...покишений на милість парафіяльних титарів і наглядачів [103; с. 7]

(74) *I pay a good deal towards the poor's rates [104; с. 52]*

Я сплачую чималий податок на користь бідних [103; с. 56]

9. Гіпонімічний переклад:

Ми змогли виокремити приклади гіпонімічного перекладу – передачі реалії певною мовною одиницею, що має більш широке значення.

(75) *The parish authorities inquired with dignity of the workhouse authorities, whether there was no female then domiciled in 'the house' who was in a situation to impart to Oliver Twist, the consolation and nourishment of which he stood in need.* [104; с. 9]

Парафіяльне керівництво офіційно запитало в керівництва робітного дому, чи нема "в закладі" мешканки, що могла б забезпечити Олівера Твіста необхідним живленням і доглядом. [103; с. 8]

Так, в прикладі було застосовано гіпонімічний переклад реалії *house* – заклад.

(76) *...out of which the master, dressed in an apron for the purpose, and assisted by one or two women, ladled the gruel at mealtimes.* [104; с. 25]

з цього казана у встановлені години наглядач у фартусі за допомогою однієї-двох богаділок насипав черпаком кашу. [103; с. 25]

Більш широке значення реалії представлено в вищенаведеному прикладі. Так, перекладач додає інформацію про те, що кашу насипали черпаком, в той час як в тексті оригіналу подану інформацію про те, що кашу зачерпували – *ladled*.

(77) *That boy will be hung* [104; с. 28]

‘Цей хлопець закінчить своє життя на шибениці’ [103; с. 27]

При перекладі, реалію *will be hung* було розширено як *закінчить своє життя на шибениці*.

(78) *...gilt-edged lappel of official coat* [104; с. 50]

‘Оздоблена золотим галуном вилога шинелі’ [103; с. 50]

Реалію *gilt-edged lappel of official coat* було розширено як *оздоблена золотим галуном вилога шинелі*.

(79) *The next day, (the family having been meanwhile relieved with a half- quartern loaf and a piece of cheese, left with them by Mr. Bumble himself,) Oliver and his master returned to the miserable abode* [104; с. 78]

Наступного дня (родині тим часом було надано допомогу: містер Бамбл сам відніс туди двофунтовий буханець хліба й шматок сиру) Олівер із своїм хазяїном повернулися до злиденного помешкання. [103; с. 76]

(80) В прикладі, реалію *abode*, яка має варіант перекладу *помешкання*, було відтворено за допомогою реалії *злиденне помешкання*.

В наступних двох прикладах, перекладач розширює контекст реалій, які описують зовнішній вигляд речей повсякденного користування:

(81) *Mr. Bumble entered the shop; and supporting his cane against the counter, drew forth his large leathern pocket-book* [104; с. 69]

— *А тепер до діла, — промовив бідл, дістаючи записника в шкіряній оправі.* [103; с. 56]

(82) *...while the other was perusing, with the aid of a pair of tortoise-shell spectacles, a small piece of parchment which lay before him.* [104; с. 40]

...один читав газету, а другий крізь окуляри в черепаховій оправі розглядав якийсь клапоть пергаменту. [103; с. 56]

10. Перекладацький коментар:

Одним з важливих способів перекладу реалій є перекладацький коментар. Так, в тексті українського перекладу, у виносках автор коментує зміст тієї чи іншої реалії:

(83) *For a long time after it was ushered into this world of sorrow and trouble, by the parish surgeon, it remained a matter of considerable doubt whether the child would survive to bear any name at all...* [104; с. 4]

І ще довго по тому, як парафіяльний лікарів прибульця у наш світ жалу й скорботи, питання про те, чи він виживе і чи одержить хоч яке-небудь ім'я, лишалось вельми сумнівним... [103; с. 4]

(84) *...juvenile offenders against the poor-laws...* [104; с. 10]

‘...малих порушників закону про бідних...’ [103; с. 10]

— *Оскільки в законі 1834 р. парафіяльній владі лише у виняткових випадках дозволялося віддавати дітей-сиріт не в робітні дома, а на ферми, де за ними, треба сказати, так само, як і в робітному домі, не було ніякого нагляду, то Дікенс і називає*

Олівера та інших дітлахів на фермі "малими порушниками закону".

(85) *testimony of the beadle* [104; с. 12]

‘Показання парафіяльного бідла’ [103; с. 12]

Бідл — найнижчий урядовець в різних англійських установах, який мав стежити тільки за порядком та виконанням розпоряджень начальства. Парафіяльний бідл безконтрольно розпоряджався долею бідняків як у робітному домі, так і за його межами.

(86) *Daffy* [104; с. 15]

‘Еліксир Даффі (дитяча мікстура від кашлю)’ [103; с. 15]

Спостерігається застосування трансформації транслітерації у поєднанні з перекладацьким коментарем.

(87) *And it's a great deal better, Work'us, that she died when she did, or else she'd have been hard labouring in Bridewell, or transported, or hung; which is ore likely than either, isn't it?* [104; с. 87]

І її щастя, що вона померла, підкидьку, інакше їй довелося б тепер сидіти у Брайдуелі¹³ чи гарувати на каторзі, а то й гойдатися на шибениці, і це таки найпевніше! [103; с. 86]

Перекладач подає пояснювальний коментар читачам, для повного розуміння змісту, зазначаючи, що ‘Брайдуель – (виправна в’язниця в Лондоні)’

Спостерігається застосування трансформації транскрибування у поєднанні з перекладацьким коментарем.

(88) *The tradesman leaves his counter, and the car-man his waggon; the butcher throws down his tray; the baker his basket; the milkman his pail; the errand- boy his parcels; the school-boy his marbles; the paviour his pickaxe; the child his battledore.* [104; с. 140]

Крамар кидає крамницю, візник — свого воза, м'ясник шпурляє свій лоток, пекар — коша, молочник — відро, розсильний — пакунки, школяр — свої мармурові кульки²⁰, каменярь — кайло, дитина — свій волан. [103; с. 139]

Перекладач додає пояснення до тексту, що мармурові кульки – дитяча гра.

(89) *They crossed from the Angel into St. John's Road; struck down the small street*

which terminates at Sadler's Wells Theatre... [104; с. 88]

Від заїзду "Ангел"¹⁷ вони звернули на Сент-Джонз-Роуд, пройшли вуличкою, що впирається у театр Седлерз-Уелз¹⁸... [103; с. 88]

Перекладач подає коментар про те, що Седлерз-Уелз – існуючий і нині оперний театр у центрі Лондона. Також, перекладач не тільки додає коментар, але й транскрибує назву театру.

В цьому ж реченні, спостерігаємо ще один приклад додавання перекладацького коментаря:

(90) *"Ангел" — популярний у ті часи заїжджий двір в Ізлінгтоні.* [104; с. 56]

(91) *...and, turning a different way when it reached the Angel at Islington, stopped at length before a neat house, in a quiet shady street near Pentonville.* [103; с. 56]

...звернула в інший бік і нарешті зупинилася перед охайним будиночком у тихій тінистій вулиці поблизу Пентонвіла²⁴.

Пентонвіл — північне передмістя Лондона.

Отже, приклад демонструє застосування перекладацького коментаря у поєднанні з транскрибуванням.

(92) *...for, having recently removed into the neighborhood of Field Lane from the remote but genteel suburb of Ratcliffe, she was not under the same apprehension of being recognised by any of her numerous acquaintance.* [104; с. 52]

Її і справді не могли зупинити міркування, що стримували її милу подружку: зовсім недавно перебравшись у Філд-Лейн з віддалених, але таких милих матроському серцю кварталів Реткліфу²⁶, вона могла не боятися, що її впізнає тут хтось із численних знайомих. [103; с. 52]

Реткліф — населена бідняками та забудована пивничками вулиця в районі лондонських доків.

Приклад № 92 також демонструє застосування перекладацького коментаря для повного розуміння змісту у поєднанні з транскрибуванням.

Виконавши дослідження, ми можемо обчислити кількісні показники співвідношення трансформацій, застосованих під час відтворення реалій в романах

Ч. Діккенса. Результати дослідження наглядно представлені в [Додаток А].

Таким чином, ми з'ясували, що більша кількість реалій була відтворена за допомогою еквіваленту (27%). Функціональний аналог було застосовано в 25% прикладів, контекстуальний переклад (або контекстуальну заміну) було застосовано в 13% прикладів, гіпонімічний переклад – 8%, перекладацький коментар було застосовано в 12% прикладів, 4% прикладів продемонструвало використання калькування, описового перекладу – 3%, трансформаційного перекладу – 4%, в 2% перекладених реалій спостерігалось застосування трансформації транскрибування, в 2% – утворення семантичного неологізму. [Додаток Б]

ВИСНОВКИ

1. Концепт – це одиниця, мета якої полягає в об'єднанні в єдине ціле наукових пошуків у галузі культури, свідомості й мовознавчих студій. Головною ідеєю до виявлення суті концепту, саме при такому підході, є те, що він визнається базовою одиницею етнокультури. В лінгвокультурології, концепт, в такому розумінні, відрізняється від інших одиниць, саме своєю ментальною природою. Через те що свідомість створює зв'язок мови та культури в їх взаємодії, то будь-яке лінгвокультурне дослідження водночас є і когнітивним.

Визначено, що для перекладача невіддільною частиною дослідження художнього твору є переосмислення культурних і позамовних чинників, що мають вплив на читача. Аналіз використання того чи іншого концепту в перекладі є трудомістким завданням, бо перекладач має звести місток між двома різними культурами та наблизити одну до одної. Саме під час цього процесу і відбувається розгляд лінгвокультурної картини світу з наступними аналізом та інтерпретацією.

2. З'ясовано специфіку вербалізації концепту «місто», основні перекладацькі труднощі, що так чи інакше пов'язані з вербалізацією ключових концептів у тексті оригіналу і тексті перекладу. Показано вирішення проблем способів мовної реалізації концептів у різних культурах засобами цільової мови, оскільки збереження та передача концептуального значення у перекладі через вербальний складник тексту – одне з основних завдань перекладача.

Головними напрямками досліджень у сучасному перекладознавстві, де все більше уваги приділяється відтворенню етноспецифіки концептосфер різних культур, є опис варіантів вербалізації концептів у певному дискурсі та вибір способів їх передачі цільовою мовою. У сучасній методології дослідження вербалізованих концептів традиційно відокремлюють два етапи: вивчення засобів реалізації концепту в мові на матеріалі дефініцій та словникових статей і дослідження особливостей втілення концепту за допомогою слів в мовленні на матеріалі певного типу текстів.

Лінгвоконцепт як базовий термін лінгвокультурологічних досліджень мови є вербалізованим відображенням концептуальної картини світу та етнокультури народу в свідомості людини.

Також можна стверджувати, що концепт – це ментальний елемент, який відіграє роль посередника між мовою та культурою. Саме у свідомість надходить культурна інформація, де вона переробляється, фільтрується, систематизується та формується у вигляді концепту, відповідає за вибір мовних засобів, що передають інформацію в конкретній комунікативній ситуації для реалізації певної комунікативної мети.

3. Виявлено, що здебільшого при відтворенні концепту «місто» у перекладі не викликає проблем, адже воно є універсальним, загальнолюдським поняттям, проте труднощі можуть траплятися при відтворенні досліджуваного концепту крізь призму ментальності полярних лінгвокультур через специфічні уявлення щодо цього поняття, етнічну своєрідність світосприймання. Отже, вирішення проблем способів мовної реалізації концептів у різних культурах засобами цільової мови залишається актуальним питанням перекладознавства. Збереження та передача концептуального значення у перекладі через вербальний складник тексту – одне з основних завдань перекладача.

Місцем дії в літературі часто є місто. Місто як місце дії володіє тими ж функціями, що і пейзаж; в літературі з'явився навіть термін «міський пейзаж». Як і природне середовище, місто має здатність впливати на характер і психіку людей. Крім того, у міста в будь-якому творі є свій неповторний вигляд, адже кожен письменник не просто створює топографічне місце дії, але у відповідності до своїх художніх завдань будує певний образ міста.

Таким чином, пейзаж – це не просто зображення, а й художній образ природного і міського середовища, його певна інтерпретація, що знаходить своє вираження в історично змінюваних стилях.

Отже, вирішення проблем способів мовної реалізації концептів у різних культурах засобами цільової мови залишається актуальним питанням перекладознавства. Збереження та передача концептуального значення у перекладі через вербальний складник тексту – одне з основних завдань перекладача. Перспективним вважається з'ясування основних перекладацьких труднощів, що так чи інакше пов'язані з вербалізацією ключових концептів у тексті оригіналу і тексті перекладу.

4. Визначено декілька підходів до відбору одиниць для дослідження та їх аналізу. Виявлено що в творах автора використовується велика кількість лінгвокультурних реалій, в які входять: імена видатних діячів, подій, артефактів, традицій своєї культури, бо в текстах Ч. Дікенса лінгвокультурні реалії стають досить символічними образами, що забезпечують ідентичність соціуму, в них втілюється багатовіковий шлях, пройдений даним народом. Тож в ході аналізу лінгвокультурних реалій Англії XIX століття в творах автора, можна побачити приклади назв географічних об'єктів, реалії, характерні для побуту, а саме: назви їжі, напоїв, медикаментів, атрибутів одягу, меблів, аксесуарів, назви житла, транспорту. В романах Ч. Дікенса можна зустріти реалії, що описують людей, їх соціальний статус, емоції та соціальні явища, професії, тощо. Також можна побачити використання найменування міри і грошових одиниць. Також, в текстах творів, автор згадує назви органів і носіїв влади Англії першої половини XIX, її політичні організації та політичних діячів.

Отже, можна зробити висновок, що переклад реалій у творах Чарльза Дікенса створює певну складність для перекладачів. Тісний зв'язок асоціативних реалій з духовною спадщиною народу і його мовою, доволі часто змушує перекладачів використати підрядкові коментарі, описовий переклад, пояснення, що вводяться в перекладний текст. Реалії в творах Ч. Дікенса безпосередньо свідчать, наскільки суттєво мовні факти беруть початок в народну мову, національну культуру, тож було обрано використані реалії, в романах Ч. Дікенса, для дослідження та їх аналізу.

5. Виконавши дослідження, ми можемо обчислити кількісні показники співвідношення трансформацій, застосованих під час відтворення реалій в романах Ч. Дікенса.

У ході перекладацького аналізу з'ясовано, що переклад реалій в романах Чарльза Дікенса потребує комплексного застосування перекладацьких трансформацій та фонових знань перекладача.

Так, за допомогою еквівалентного перекладу було відтворено 27 % розглянутих прикладів. Щодо перекладацьких трансформацій було отримано наступні кількісні показники: функціональний аналог було застосовано в 25 % прикладів,

контекстуальний переклад (або контекстуальну заміну) було застосовано в 13 % прикладів, гіпонімічний переклад – 8 %, перекладацький коментар було застосовано в 12 % прикладів, 4 % прикладів продемонстрували використання калькування, описового перекладу – 3 %, трансформаційного перекладу – 4 %, в 2 % перекладених реалій спостерігалось застосування трансформації транскрибування, ще в 2 % – утворення семантичного неологізму. [Додаток Б]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Аларкон П. А. Трикутний капелюх / П. А. Аларкон; [пер. з ісп. Ж. Консва]. Київ: Дніпро, 1983. 176 с.
2. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв фак. высш. учеб. заведений. - СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 352 с.
3. Алефиренко Н. Ф. Проблема вербализации концепта : Теоретическое исследование / Н. Ф. Алефиренко. – Волгоград : Перемена, 2003. – 96 с.
4. Амеліна С.М. Сутність та особливості поняття «інформаційна компетентність перекладача» // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць, 2013. 4 (57). С. 5—12.
5. Арнольд И. В., Основы научных исследований в лингвистике: учебное пособие / И. В. Арнольд. Москва: Высш. школа, 1991. 140 с.
6. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология / Под ред В.П. Нерознака. М., 1997.
7. Бабушкин А. П. Возможные миры в семантическом пространстве языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж, 2001. – 86 с.
8. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика : дис... доктора филол. наук : 10.02.19 – теория языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж, 1997. – 330 с.
9. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. 287 с.
10. Бауман З. Глокализация, или кому глобализация, а кому локализация. [Текст] / Глобализация: Контуры XXI века: Реф. сб. Отв. ред. Ю. И. Игрицкий, П. В. Малиновский. — М., 2002. — С. 134.
11. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивно-гендерні аспекти : [монографія] / Ольга Леонідівна Бессонова. — Донецьк : ДонНУ, 2002. — 362 с.

12. Бурбак О.Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу // Іноземна філологія, 1985. С. 68—69
13. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков: Пер. с англ. - М.: Школа «Языки русской культуры», 1999. - С.134 - 170.
14. Вернигорова В.А. Перевод реалий как объекта межкультурной коммуникации // «Молодой учёный», 2010. № 3 (14). С. 184—186
15. Волошина О. В. Валоризація концепту правда / істина в українській, англійській та новогрецькій мовах : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / О. В. Волошина. – Маріуполь, 2012. – 179 с.
16. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
17. Воркачёв С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства теленомных лингвоконцептов / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 214 с.
18. Воркачёв С. Г. Концепт счастья : понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачёв // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 2001. – Т. 60. – № 6. – С. 93–58.
19. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология : становление и перспективы / С. Г. Воркачев / Изв. РАН. Сер. Л-ры языка. – 2007. – Т. 66. – № 2. – С. 13–22.
20. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачёв. – М. : Гнозис, 2004. – 192 с.
21. Воркачев С.Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. Волгоград, 2007.
22. Вороновська Л. В. Універсальні та специфічні особливості визначення ознак художнього дивкурсу / Л. В. Вороновська // Теоретична і дидактична філологія. – Випуск 20. – 2015. – С. 155–166.
23. Гак В.Г., Об относительности лексикологических категорий в лексикографии / В.Г. Гак // Проблемы учебной лексикографии и обучения лексики. – 1987. – №5. – С. 21-35.
24. Гарбовский Н.К. Теория перевода. - М.: Изд-во МГУ, 2002. - 544 с.

25. Голандам А.К. Принцип отбора реалий русского языка в словарь реалий // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, 2010. 10. С. 2
26. Голубенко Н.І. Вплив концептуальної та мовної асиметрії на переклад / Н.І. Голубенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : [зб. наук. пр.] / [уклад. І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька]. — Острог : Вид. Національного університету «Острозька академія», 2014. — Вип. 45. — С. 214–216.
27. Голубенко Н.І. Проблема перекладності етнокультурного концепту / Н.І. Голубенко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство): [зб. наук. пр.] / [уклад. О. Семенюк]. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. — Вип. 126. — С. 322–325.
28. Давыденко И.В. Концептуальная сеть полисемии полисеманта house (n.) – имени концепта ДОМ / HOUSE / И.В. Давыденко // Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів : матеріали Третьої міжнародної наукової конференції. – ХНУ імені В.Н. Каразіна (19 бер. 2011). – С. 25–28.
29. Дербенёва С. И. Способы языковой реализации концепта «смерть» в лирике Г. Бенна : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.04 – германские языки / С. И. Дербенёва. – Самара, 2010. – 28 с.
30. Дороз В. Ф. Українська мова в діалозі культур. Навчальний посібник / В. Ф. Дороз. – К., 2010. – 320 с.
31. Дорош О. О. Лінгвокогнітивні і комунікативні аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 – романські мови / О. О. Дорош. – К., 2006. – 206 с.
32. Дубенко О. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / О. Ю. Дубенко. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 238 с.
33. Елисеева В.В. Лексикология английского языка. - СПб: СПбГУ, 2003.
34. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Москва: Р. Валент, 2001. 200 с.

35. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та її мовного відображення / В. В. Жайворонок // Культура народів Причорномор'я : [науч. журнал]. — Симферополь : Межвузовский центр “Крым”, 2002. — № 31. — С. 51–53.
36. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / А. П. Загнітко, І. В. Сахарук. — Донецьк : ДонНУ, 2014. — 274 с.
37. Загнітко А. П. Сучасні типології концептів : когнітивний, лінгвокультурологічний, прагматичний аспекти / А. П. Загнітко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. праць]. — Вип. XI. — Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. — С. 33–92.
38. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : Монографія. Вид. 3-тє, виправл. і доп. / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — 294 с.
39. Залевская А. А. Психолінгвістический подход к проблеме концепта / А. А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : Научное издание. Под ред. И. А. Стернина. — Воронежский государственный университет. — 2001. — С. 36–44.
40. Зарівчак Р.П. Статус реалії як перекладознавчого терміна // Теория и практика перевода. Київ, 1985. С. 23
41. Зусман В. Г. Концепт в системе гуманитарного знания / В. Г. Зусман // Вопросы литературы. — Март-апрель 2003. — № 2. — С. 3–29.
42. Зыкова И. В. Константа культуры ВЕСЬ МИР – ТЕАТР и ее отражение в английской фразеологии / И. В. Зыкова // Критика и семиотика. — Вип. 17. — 2012. — С. 213–223.
43. Исина Г. И. Стереотипы и национальная языковая картина мира : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 – русский язык / Г. И. Исина. — Алматы, 2008. — 50 с.
44. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : Монографія / В. Л. Іващенко. — К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. — 328 с.

45. Іващенко В. Л. Термін концепт у контексті лінгвістичних методів дослідження / В. Л. Іващенко // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2004. – Вип. 10. – С. 182–191.
46. Карасик В. І. Сучасні напрями й методи дослідження концепту / В. І. Карасик // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С. 118–121.
47. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. — Вінниця : Нова книга, 2006. — 592 с.
48. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - Вінниця: Нова книга, 2006.
49. Коваль О. А. Понятие и культурный концепт в лингвистике / О. А. Коваль // Серия «Лингвистика». – № 1. – 2007. – М. : Изд-во МГОУ. – С. 39–44.
50. Комарова З.И., Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З.И. Комарова. – Свердловск: изд. Уральск. гос. ун-та, 1991. – 150 с.
51. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2001. 424 с.
52. Комиссаров В.Н. Теория перевода. - М.: Высшая школа, 1990. - 253 с.
53. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / В. І. Кононенко. – К. : Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 247 с.
54. Кононова И. В. Структура и языковая репрезентация британской национальной морально-этической концептосферы (в синхронии и диахронии) : дис... докт. филол. наук : 10.02.04 – германские языки / И. В. Кононова. – СПб : СПбГУЭФ, 2010. – 361 с.
55. Кортасар Х. Гра в класи / Х. Кортасар; [пер. з ісп. А. Перепаді]. Харків: Фоліо, 2008. 539с.
56. Кретов А.А. Лингвистическая теория реалии // Вестник Воронежского государственного университета, 2013. 1. С. 8
57. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М. : Институт языкознания РАН, 1997. – 326 с.
58. Кубрякова Е. С.а Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова. – М., 1997.– 245 с.

59. Латышев Л. К. Перевод : теория, практика и методика преподавания : [учеб. пос.] / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 192 с.
60. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб.пособие для студ.лингв.вузов и фак. Москва: Издательский центр «Академия», 2008. 320 с.
61. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. Москва: Международные отношения, 1976. С. 148
62. Лисиченко Л. А. Мовна картина світу та її рівні / Л. А. Лисиченко// Збірка Харківського історико-філологічного товариства: [зб. наук. праць]. — К., 1998. — Т. 6. — С. 128–144.
63. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / [под. ред. В. П. Нерознака]. — М. : Академія, 1997. — С. 280–287.
64. Лук'янченко М. П. Концептуальний підхід до перекладу / М. П. Лук'янченко / автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2005. — 20 с.
65. Любимов Н. М. Несгораемые слова / Николай Михайлович Любимов. — 2-е изд., доп. — М. : Худож. лит., 1988. — 336 с.
66. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: Навчальний посібник. / С. Є. Максимов – К.: Ленвіт, 2006. – 157 с.
67. Манакин В. М. Основы контрастивной лексикологии: близкородственные и родственные языки, 1994, С. 165—166
68. Мельникова А. А. Язык и национальный характер. Взаимосвязь структуры языка и ментальности / Алла Александровна Мельникова. — СПб.: Речь, 2003. — 320 с.
69. Мерзлякова А. Х. Типы семантического варьирования прилагательных поля «Восприятие» (на материале английского, русского и французского языков) / А. Х. Мерзлякова. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 352с.

70. Мовна система як результат відображення процесів концептуалізації і категоризації навколишнього світу : [монографія] / [за ред. А. В. Корольової]. – К. : Гілея, 2012. – 200 с.

71. Мостовий М.І., Лексикологія англійської мови. Підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови / М.І. Мостовий. – Харків: Основа, 1993. – 255 с.

72. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі: [монографія] / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. — К. : Кондор, 2013. — 195 с.

73. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі: [монографія] / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. — К. : Кондор, 2013. — 195 с.

74. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз / дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Віра Григорівна Ніконова. – Дніпропетровськ, 2008. — 556 с.

75. Півнюк Н. Соціальні контрасти та моральні конфлікти у висвітленні Ч.Діккенса // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 4. – С. 55-58.

76. Попович А. Проблемы художественного перевода : [уч. пос.] / Антон Попович. — М. : Высшая школа, 1980. — 199 с.

77. Потебня О. О. Проблемы сучасної філології : [зб. наук. пр] / Олександр Опанасович Потебня // [редкол. В. Ю. Франчук та ін]. — К. : Наук. думка, 1992. — 241 с.

78. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивнодискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.

79. Приходько А. М. Концептологія дискурсу : апелювання концепту до дискурсів / А. М. Приходько // Англістика та американістика. – Вип. 10. – 2013. – С. 43–50.

80. Приходько Г. І. Міжкультурна комунікація в контексті когнітивної лінгвістики / Г. І. Приходько // Мовні та концептуальні картини світу. Київ, 2006. Вип. 17. С. 323-326.

81. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – 2-е изд. – М. : Флинта; Наука, 2009. – 176 с.

82. Прохорова В.Н., Семантика термина /В.Н. Прохорова//Вестн. МГУ. Серия 9. Филология. – 1981. – № 3. – С. 23-32.
83. Пумпянский А.Л. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык. - М.: Наука, 1981.
84. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. М., 2004. 296 с.
85. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія / Олександр Володимирович Ребрій. — Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с.
86. Села К. Х. Вулик / К. Х. Села; [пер. з ісп. П. Соколовський, А. Собуцький]. Київ: Дніпро, 1979. 214с.
87. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. — К. : Фітосоціоцентр, 1999. — 148 с.
88. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
89. Скаб М. В. Методика концептуального аналізу : проблеми та вирішення / М. В. Скаб // Науковий вісник Херсонського державного університету. Інформаційні технології в освіті. – 2006. – № 4. – С. 356–360.
90. Султанов Ю. Принципы добра. Художественный мир Ч.Диккенса // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2001. – №9. – С. 51 – 56.
91. Сысоев П. В. Когнитивные аспекты овладения культурой / П. В. Сысоев // Вестник МГУ. Серия Лингвистика и международная коммуникация. — М., 2003. — №4. — С. 110–123.
92. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты. М., 1996
93. Фрумкина Р. М. Концепт: попытка эпистемологического анализа термина // Язык и наука конца XX века: Сб. статей. М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. С. 80–117.
94. Nida, E. Principles of Correspondence. Toward a Science of Translating / E. Nida. — Leiden : Brill, 1964. — P. 156–171.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

95. Тлумачний словник сучасної української мови : [А–Я] : Бл. 50000 слів / Уклад. І. М. Забіяка. – К. : Арій, 2007. – 510 с.
96. Тлумачний словник української мови : Близько 14 000 слів і словосполучень / [Уклад. Ковальова Т. В., Коврига Л. П.]. – Харків : Синтекс, 2002. – 671 с.
97. Тлумачний словник української мови : Понад 12 500 ст. (близько 40000 сл.) / За ред. В.С. Калашника; [Уклад. : Боярова Л. Г. та ін.]. – 2-е вид., перероб. й допов. – Харків : Прапор, 2006. – 991 с.
98. Томахин Г.Д. США. Лингвострановедческий словарь, 1999. С. 5
99. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980).
URL: <http://sum.in.ua/s/sum>
100. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 1. С. 252
101. Rundell M. Macmillan English Dictionary for advanced learners. Second edition. 2007. 550 p.
102. Multitran. URL: <https://www.multitran.com/m.exe?l1=1&l2=2&s=brat> OD – Oxford Dictionary. URL: <https://www.lexico.com/en>

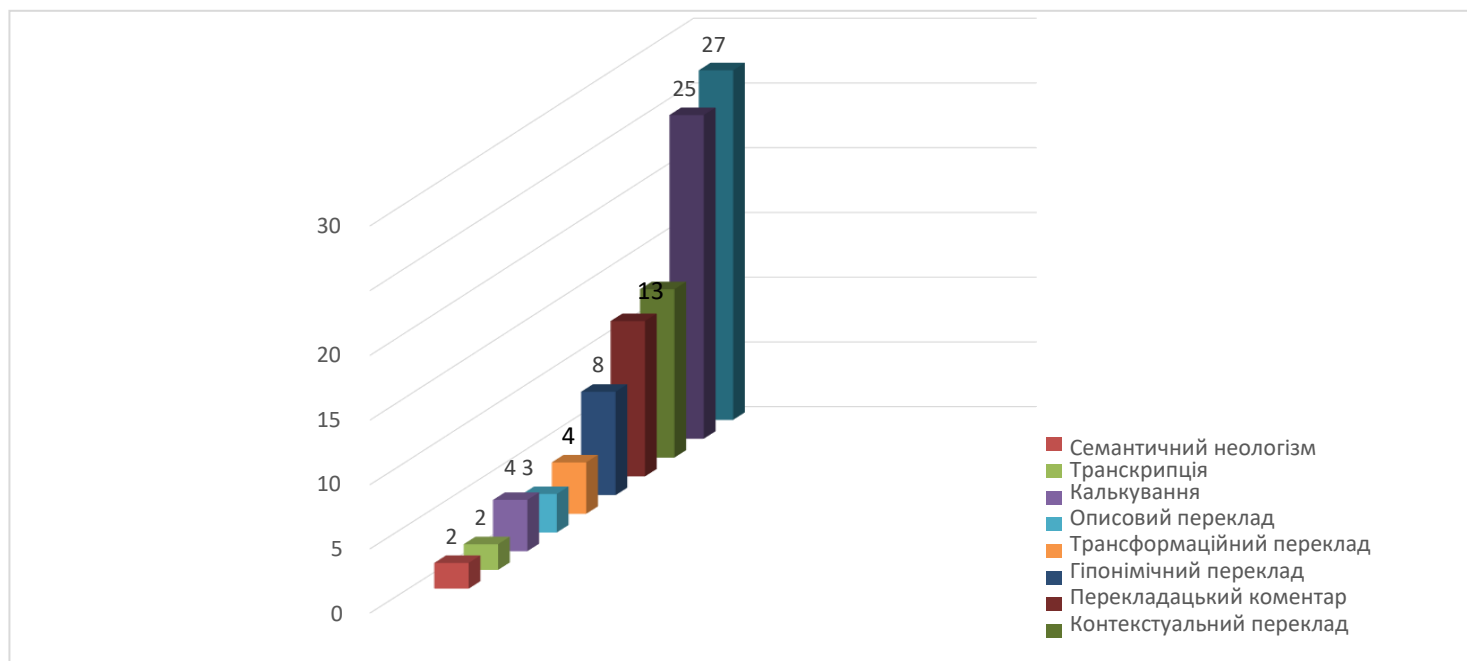
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

103. Ч. Діккенс Пригоди Олівера Твіста. Переклад Ю. Лісняк
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=132>
104. Dickens Ch. Oliver Twist.
URL: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/oliver-twist.pdf>

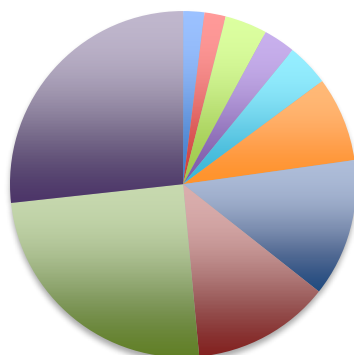
ДОДАТКИ

Додаток А

Перекладацькі трансформації при перекладі реалій в романах Чарльза Діккенса

Перекладацькі трансформації при перекладі реалій в романах Чарльза Діккенса у відсотках

■ Семантичний неологізм 2%

■ Транскрипція 2%

■ Калькування 4%

■ Описовий переклад 3%

■ Трансформаційний переклад 4%

■ Гіпонімічний переклад 8%

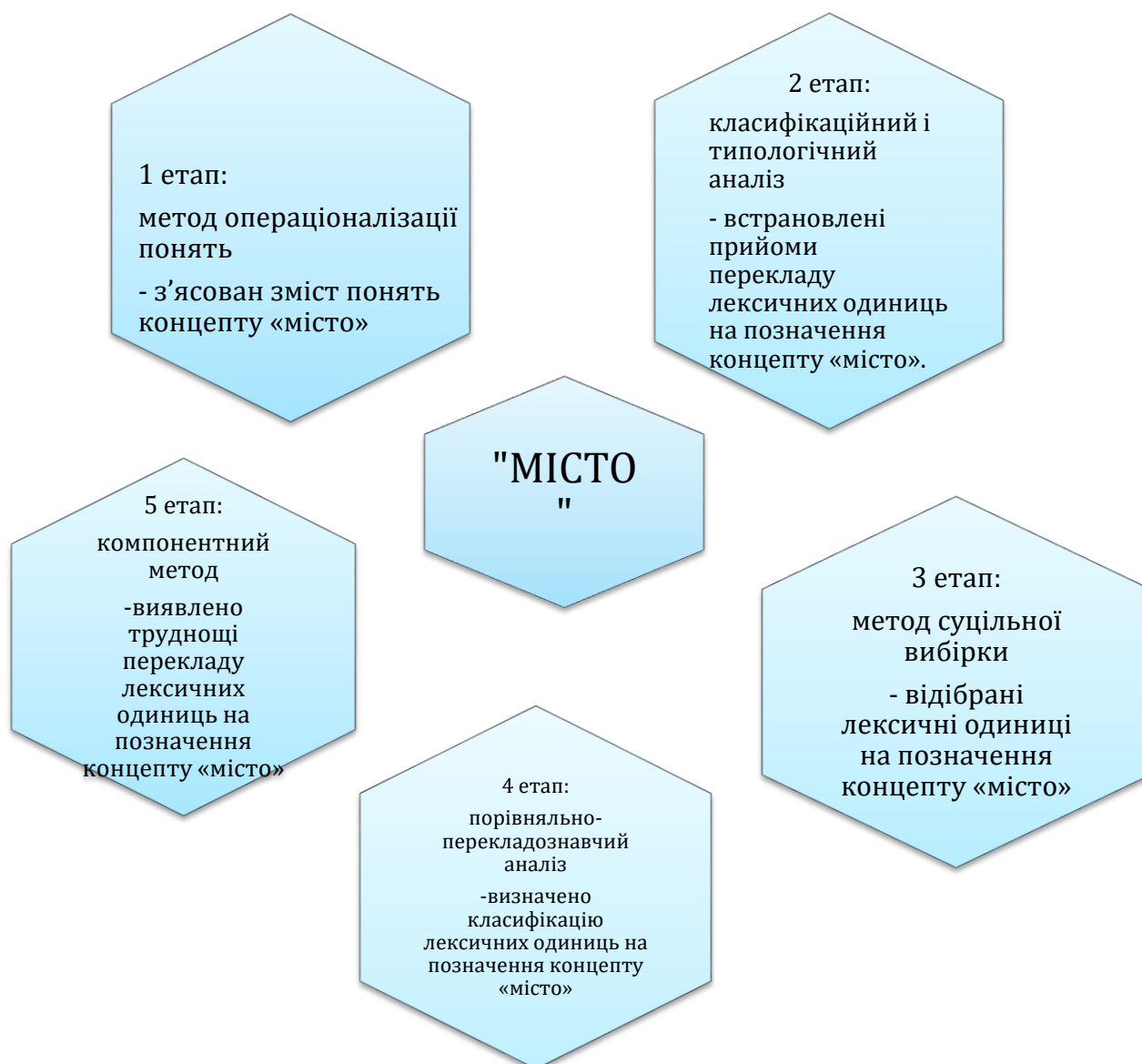
■ Перекладацький коментар 13%

■ Контекстуальний переклад 13%

■ Еквівалент 25%

■ Функціональний аналог 27%

Візуальне представлення особливостей методологічного дослідження

Тлумачення дефініції «концепт» (на основі праць науковців)

Зміст дефініції	Автор
Унікальне утворення, а саме - результат узагальнення невизначеної множини предметів того самого роду.	Арнольд И. В.
«Певні підстановки значень, приховані в тексті «замінники» множини предметів, що полегшують комунікацію та тісно пов'язані з людиною та її професіональним, національно-культурним, віковим досвідом тощо».	С. Аскольдов
«Концепт – це все те, що ми знаємо про об'єкт в усій екстензії».	В. Телій
«Об'єкт зі світу «Ідеальне», що має ім'я та відображає певні культурно зумовлені уявлення людини про світ «Дійсність»».	А. Вежбицька
«Термін, що слугує для пояснення одиниць ментальних та психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що виражає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної у людській психіці»	О. Кубрякова
«Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, «найближче» і «найвіддаленіше» значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає»	С. Воркачев

Візуальне представлення тематичних груп, що описують такі аспекти
концепту «місто»:

Методи дослідження концепту як об'єкт лінгвістики:

Метод лексикографічного дослідження

Компонентний аналіз

Словотворчий аналіз

Дослідження внутрішньої форми слова

Синтагматичний аналіз (дистрибутивний)

Пареміологічний аналіз

Дослідження лексико-семантичних груп

Контекстуальний аналіз